
לְהַבִּין אֶת הַתִּפְלָה

A Look At the Sources and Structure of the Prayers in the **סידור**

הגדה של פסח

Including Variations in the Text Found In:

Seder Rav Amrom Gaon-9th Century

הגדה של ארץ ישראל-11th Century

Ginzei Schechter-11th Century

Nusach Teiman-Yemenite-Current Version

Dedication

והגדת לבך ביום ההוא לאמר

*To my children, Eric, Michelle and Daniel, Adam and Jenny and
particularly to my grandson, Yisroel Aryeh*

בעבור זה עשה ה' לִי בצאתם ממצרים

*If the רַבּוֹנוֹ שֶׁל עַולְם did not save my father, Elias, ז"ל
and my mother, Rose, עַמּוּדָשׁ
from the fires of the Holocaust
we would not be reading this הַגְּדָה together as a family*

הגדה INTRODUCTION TO THE

I collect **סידורים**; not the actual books but what is in the books. I collect texts. It is my belief that in order to understand what we currently recite from our prayerbooks, we need to know what our ancestors recited. We need to know why there are differences. We need to know when the differences first appeared.

We also need to study what other Jews currently recite from their prayerbooks. I grew up knowing about only two **נוסח ספרד** and **נוסח אשכנז; נוסחאות**. In my youth, I always davened in synagogues that followed **נוסח אשכנז**. I became familiar with **נוסח ספרד** from sitting in synagogue next to my father, Elias Katz, **יל**, who grew up davening in a Gerer Shtiebl in his home town of Wielun, Poland, and who continued to daven **נוסח ספרד**, no matter what **נוסח** was being followed in the synagogue he was attending. As a result of hearing the words my father recited, I developed a fondness for **נוסח ספרד**. Reciting **נושך קדושה** in the **מוסף** of **שבת** simply does not bring you to the same place that you come to when you recite **נעריצך ונקדשך**. **בתר יתנו לך המוני מעלה**. And so I grew up well aware that no one group within Judaism owned a monopoly on the **נוסח התפלה**.

Perhaps my appreciation for all versions of Jewish liturgy provides me with the ability to present a fresh perspective concerning our **תפילות**. I have shared that perspective in studying **תפלת שחרית**. I look forward to sharing that perspective while studying the **הגדה**.

It should therefore come as no surprise that the **הגדה** compiled by the Beurei Hatefila Institute focuses on variations of sections of the **הגדה**. Included are excerpts from the **הגדה** that is a part of **סידר רב עמרם גאון**, Ninth Century, CE; from Geniza fragments included in **רב עמרם גאון**, Volume 2, reflecting another Babylonian text from the **גנוזי שבטר** era; from the **ארץ ישראל** of the **הגדה**, that was found among the Geniza material uncovered in the late 1800's in a synagogue in Cairo which reflects the practices of Jews who lived in **הגדה ארץ ישראל** in the Geonic period and which is reproduced from the Goldschmidt and from a recent edition of a **נוסח תימן** that follows **הגדה** that I included primarily to highlight its differences with other current **הגדות**.

The conclusion that I reached from studying these **הגדות** is that the **הגדה** that we recite today is a compilation of multiple customs that existed at the time of the **משנה** and at the

time of the **גמרא** **הגדה** anticipated that by including multiple customs, his text would be accepted and recited by all Jews. He may have further hoped that by having all Jews follow one text at the night that we celebrate **סדר נאולות מצרים**, that the unity displayed thereby would hasten the coming of the ultimate **נאולת**.

This view of the **הגדה** and **רב עמרם גאון** may explain the criticism leveled by **רב נטרונאי** against the manner in which some Jews of his generation were performing the **סדר**:

וain צרייך לומר שעשה נסים, שכך אמר ראש ישיבה, המקדש בפסח ain צרייך לומר על היכום שעשה נסים. מי טעמא, הוail וצרייך לומר ועשה לנו את כל הנסים האלו, ושם צרייך להזכיר שעבוד ועבדות ונס ונאולת, אין צרייך להזכיר כאן. ואם מזכיר שתי פעמים, מוציא שם שמיים לבטלה. ובחנוכה ובפורים אנו אומרים אותה ברכה בפני עצמה, שם ain קדוש ולא הגדה ולא סדר נסים כפסח, וכך מנהג בשתי ישיבות שאין אומרים.

ובכך אמר רב נטרונאי גאון ריש מתייבתא, מי שאומר בקידוש של פסח אשר קדש את ישראל, וכשנומרין מה נשתנה ain אומר עבדים היינו לפרעה, ואינו אומר מתחלה, אלא אומר ויאמר יהושע אל כל העם עד וייעקב ובניו ירדו מצרים, ואומר מברוך שומר עד צא ולמד, וקורא ארמי אובד אבי עד שנומר את הפרשה כליה, פסוקין בנותו שחן ואינו אומר מדרש כלל, ואומר רבנן גמליאל אומר, ואשר גאננו והלל, תימה גדויל בדבר זה.

מי שנוהג מנהג זה ain צרייך לומר שלא יצא, אלא כל מי שעושה בן, מין הוא, וחילוק לב הוא, וכופר בדברי חכמים זיל, ובזה דברי משנה ותלמוד. וחייבן כל הקהילות לנודתו ולהבדילו מקהיל ישראל, בכתב והוא יבדל מקהיל הגולה (ערצא י', ח').

ובכן עבדים היינו שאמרו חכמים זיל לא מן התורה הוא, ואמרת לבן עבדים היינו לפרעה (דברים ו', ב"א). ויאמר יהושע אל כל העם (יהושע כ"ד, ב') לא מתחילה עובדי עבודה זרה הוא. שכך שניינו, מתחילה בגנות ומסיים בשבח, ואמרנו Mai גנות? רב אמר עבדים היינו. ואילו טינה שיש בלבבם וחילוק לבם ain רוצין לומר דברי משנה ותלמוד, Mai איכפת להם לומר מתחילה.

אלא הללו מניין ומלייגין ובזוזין דברי חז"ל, ותלמידי ענן יركב שמו, אבי אביו של דניאל, חוט המשולש בראש ובמניות, שאמר לכל התווים והזוניים אחרים, עזבו דברי משנה ותלמוד ואני אעשה לכם תלמוד משלוי. ועדין הם בטעותם ונעשה אומה לעצמן, ותקון תלמוד של רשות ושל עול לעצמו, וראה מרנא ורבנא אלעזר אלוף זיל דמן אספמיא ספר תועבות שלו שקורין אותו "ספר מצות", כמה תחבולות יש בו. ועכשו צריכין לנודותם שלא להתפלל עם ישראל

להבין את התפללה

בבית הכנסת ולהבדילים עד שחווורים לモטב, ומקבלין עליהן שנוהגין במנהג של שתי ישיבות, שכל מי שאינו נהוג מנהג שלנו לא יצא ידי חובתו.

At first it was thought that the criticism leveled by **רָب נְטוֹרָנָאִי נָאוֹן** was aimed at Karaite versions of the **סידור**. This notion was dispelled for two reasons. First, the Karaites did not become a force in Judaism until after the era of **רָב נְטוֹרָנָאִי נָאוֹן**. Second, the discovery of the **ארץ ישראל** of the Cairo Geniza confirmed that it was this text that prompted **רָב נְטוֹרָנָאִי נָאוֹן**'s criticism. Why was so incensed by the text of the **ארץ ישראל** of the **הגדה**? The **הגדה** took sides on some of the disputed issues concerning the **רב נְטוֹרָנָאִי נָאוֹן**. **הגדה** viewed the **ארץ ישראל** of the **הגדה** as deviating from the intent of the **הגדה** to have the **הגדה** be a uniform text that was followed by all Jewish groups. In what way did the **ארץ ישראל** of the **הגדה** deviate? Let us study the following **גמרא משנה** and:

משנה מסכת פסחים פרק י' משנה ד'-מונו לו כוס שני ובאן הבן שואל אביו ואם אין דעת לבן אביו מלמדו מה נשתנה הלילה זהה מכל הלילות שבכל הלילות אנו אוכליין חמץ ומצה הלילה זהה בולו מצה שבכל הלילות אנו אוכליין שאריך ריקות הלילה זהה מרור שבכל הלילות אנו אוכליין בשער צלי שлок ומבושל הלילה זהה בולו צלי שבכל הלילות אנו מטבילין פעמי אחת הלילה זהה שתינו פעמים ולפי דעתו של בן אביו מלמדו מתחילה בגנות ומסיים בשבה ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה בולה: משנה ה' - רבנן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור פסח על שם שפסח המקום על בתיהם אבותינו במצרים מצה על שם שנגנו לאבותינו במצרים מרור על שם שמררו המצרים את חייהם אבותינו במצרים בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו באילו הוא יצא מצרים שנאמר (שמות יג) והגדת לבן ביום ההוא לאמר בעבר זה עשה כי בצעתי מצרים לפיכך אנחנו חייבין להודות להلل לשבח לפאר לרומים להדר לברך לעלה ולקלם למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות מגנון לשמחה ומאבל ליום טוב ומأפילה לאור נдол ומשעבוד לגאולה ונאמר לפניו הלווי-ה:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קטו עמוד א-מתחילה בגנות ומסיים בשבה מי בגנות? רב אמר: מתחילה עובדי עבודה גמורה היו אבותינו. ושמואל אמר: עבדים היינו.

In all versions of the **רב** recited today, both the opinions of **שמעואל** and **רב** are followed. The **רב** included only the opinion of **ארץ ישראל** of the **הגדה**.

The **הגדה** provided above may have led the author of the **הגדה** to design a **משניות** that includes multiple customs. Notice that the two **משניות** can be read in two ways. They can

be viewed as representing a unified position because no disagreements appear within the **משניות**. Alternatively, the **משניות** can be viewed as presenting three customs that were prevalent at the time of the **משניות**; three ways in which a father could answer the **מה** questions presented to him; three ways the father could fulfill the **סיפור מצוה** of **מצוה** **נשנה** **יציאת מצרים**:

1. **מتحיל בಗנות ומסיים בשבח**;
2. **ודורש מארמי אובד אבי עד שינגור כל הפרשה כולה**;
3. **רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הэн פסח מצה ומרור.**

Despite representing three different ways to fulfill the **סיפור יציאת מצרים** of **מצוה** all three practices were incorporated within the **הגדה**.

The dispute concerning the interpretation of the phrase **מتحיל בಗנות ומסיים בשבח** is not the only dispute that is incorporated into the **הגדה**. Both sides of disputes found in the adjoining **משניות** are also included within the **הגדה**:

משנה מסכת פסחים פרק י' משנה ו' – עד היבן הוא אומר? **בית שמאלי** **אומרים עד אם הבנים** **שמחה**; **ובית הלל** **אומרים עד חלמיש למעינו מים**. **וחותם בגאולה**. **רבי טרפון** **אומר אשר נאלנו ונאל את אבותינו מצרים ולא היה חותם**. **רבי עקיבא** **אומר בן ה' אל-הינו וא-להי אבותינו** **יגענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראותינו לשלוום שמחים בבניין עירך** **וששימים בעבודתך ונאכל שם** **מן הזבחים ומון הפסחים וכו'** **עד ברוך אתה ה' גאל ישראל**: **משנה ז' – מזגו לו כוס שלישי מביך על מזונו**. **רבי עקיבא** **עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר**. **בין הכוונות הללו אם רוצה לשותה ישתה בין שלישי לרבי עקיבא לא ישתה**:

The **הגדה** includes both the opinion of **בית הלל** and **בית שמאלי** in providing the sections of **הגדה** that must be recited before the meal. The **הגדה** also incorporates both the opinion of **רבי טרפון גאולה** of **ברכה** concerning the past that occurred in the past, and **רבי עקיבא** and **רבי טרפון** of **ברכה** only concerns the future that should be made at its conclusion. **רבי עקיבא** holds that the **ברכה** concerns the future and should conclude with a **גאולה**. Both versions are included in the **הגדה**.

1. It is worth noting that each of the rules also fulfills the requirement of **בן אבי מלמדו**. All three rules involve **לימוד תורה**. Each rule stated in the provides for a greater sophistication than the rule that precedes it. **עלדים היינו לפראה במצרים**: either; **פסוקים** involves the mere recitation of **מتحיל בಗנות ומסיים בשבח**. The rule of **ויצויאנו ה' אל-הינו ממש ביד חוכה ובזרע נטויה ע' ויאמר יהושע אל-כל-העם. כה אמר י' אל-היה ישראל**, עבר הנهر ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואביהם נחורה. ויעבדו אלהים אחרים: וחק את-אבותיכם את-אברהם מעבר הנهر, ואולך אותו בכל-ארץ בגען. וארכבה את-זרעו, ואתן לו את- יצחק: ואתן ליצחק את-יעקב ואת-יעשו. ואתן לעשו את-ישראל, לרשות ודורש מארמי אובד אבי עד שינגור כל הפרשה כולה; מדרש **רבן גמליאל היה אומר: משנה אומר**. The second level involves the third level and highest level of sophistication involves the first level.

להבין את התפלה

However, the following may pose a problem with reciting the ברכה גמרא: תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיו עמוד ב-וחותם בגאולה. אמר רבא: קריאת שמע והלל – נאל ישראל, דצלותא – נואל ישראל. Mai טמא – דרhami נינהו. אמר רבי זירא:DKidusha – אשר קדשנו במצותו וצונו, דצלותא – קדשנו במצותו. Mai טמא – דרhami נינהו. רש"מ-והלל של ערבוי פסחים שהותם נאל ישראל עקיבא דמתניתן שמספר ומשבח על גאולה ישראל שעברה. דצלותא נואל ישראל-שאנו מתפלליין על העתיד.

Does the text concern the past or the future? גאולה In our version of the הגדרה, we recite the following before the ברכה:

ונאכל שם מן הזבחים ומון הפסחים (במצאי שבת אומרים מן הפסחים ומון הזבחים), אשר יגיע דם, על קיר מזבחך לרצoon, ונזהה לך Shir Chadash על גאלתנו, ועל פדות נפשנו ברוך אתה יי-ה, נאל ישראל!

The text is clearly focused on the future and should therefore conclude with: נואל ישראל.

If not for the fact that in הגדרה the נוסח תימן concludes with: I would not have considered that the correct of the ברכה חתימה should be: נואל ישראל.

Both sides of another dispute in the משלנה are included within the definition of the phrase: ברכת השיר:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיה עמוד א-mai ברכת השיר? רב יהודה אמר: יהלוך ה' אל-להינו, ורבי יוחנן אמר: נשמה כל חי.

My contention that the הגדרה viewed the גאנונים as a text that should incorporate multiple customs may also explain what appears to be some awkward lines in סדר רב עמרם גאון: ואפילו כולנו חכמים כולנו יודעים את התורה. מצוה علينا לספר ביציאת מצרים. שככל המספר ביציאת מצרים הרי זה משובה.

Similar language is found in the המרביה: The word סידור is missing in the second line. That the word המרביה fails to appear in ancient undermines an important element of the modern day; סדר i.e. an extended discussion of יציאת מצרים. The word is missing not only in Geonic versions of the הגדרה. It is also omitted in the included in the סידור רביינו שלמה ברבי נתן². It is also omitted in a version of the ר' אברהם ב"ר יהודה חביכה³ who lived in the

2. Lived between the time of the Rif and the Rambam (1000's)

3. אוצר הרשונים על הגדרה של פסת, יוצאים לאור בפעם הראשונה בכתב ידי, מאת הרב דור הולצער ובנו זכריה אלחנן הולצער, תשס"ז. דף 15, footnote 36 : רביינו גרטס "כל המספר" ולא כל המרבה לספר והוא פרש איך הוא משובה. ואפשר שרביינו מפרש שככל המספר לאחר שכבר יצא ידי חובתו, שכך התחל בוגנות וסימן בשכח, ועכשו הוא מרבה לספר יותר והואינו לאחר אכילתנו או הרי זה משובה... גם הרשב"ז והתלמיד רביינו יצחק הכהן ורביינו שם טוב גרסו "המספר".

שכל המספר ביציאת מצרים אהル אכילרטו 1500's. He changes the second line to read: **הנדה** "המרבה" to include the word **הנדה**. The earliest version of the word **הנדה** appears to be the word **מהзор ויטרי**⁴. Before proceeding any further, we should note that the version of the **הנדה** that was recited at the time of the **גאונים ארץ ישראל** does not contain either line quoted above and contains no references to the **סיפור יציאת מצרים מצוה**.

Two questions can be asked about the text presented by **רב עמרם גאון**: First, if the word **שכל המספר ביציאת המרבה** is not recited in the second line, then why recite the line: **סיפור יציאת מצרים הרוי והמושבנה מצוה מצרים**? What does the second line add to the first line? If **מצוה מצרים** is a **מושבנה**, then it is not necessary to say that performing the **מצוה** is **מצוה**? Second: why was the word **המרבה** subsequently added? We can reconcile the two lines by arguing that the two lines represent two opinions that were prevalent in **רב עמרם גאון**'s time. Some held that it was not a **מצוה**; some held that it was merely a nice thing to do. A third group, the Jews in **ארץ ישראל** held that there was no **מצוה** at all to perform **סיפור יציאת מצרים** and so they omitted any reference to the **הנדה** in their **סיפור יציאת מצרים מצוה**.

Why did the **המרבה** add the word **מהзор ויטרי**? Faced with two lines that did not follow one from the other, the **המרבה** may have concluded that a word had been lost in the transmission or in the copying. By adding the word **הנדה**, the **המרבה** brought the two lines into conformity with each other. With the addition of the word **הנדה** not only resolved the ambiguity between the lines but also caused the **הנדה** to appear to represent a unified practice.

The goal of the **בעל הנדה** סדר to have all of **כל ישראל** recite a uniform text at the **בעל הנדה** was a laudable goal. That he may have failed in reaching his goal should not take away from his successes. The **הנדה** is the book that has been published in more editions than any other book in Jewish history and the **סדר** at which it is read is still one of the most popular events on the Jewish calendar. May the **בעל הנדה**'s goal of bringing about the ultimate **גאולה** be realized in our lifetime.

4. Written by Rabbi Simhah of Vitry, a student of ר'ש"י, 12th Century CE.

רַב עֲמָרָם גָּאוֹן הַגָּדָה and The **ארץ ישראל** of הַגָּדָה

批评 of Jews who resided in **ארץ ישראל** and who added the following line to the **סידר קידוש** reveals a fundamental difference in religious outlook that divided the Jews who lived in Babylonia and those who lived in **ארץ ישראל** after the destruction of the Second **בית המקדש**. It appears that the loss felt by the Jews who resided in **ארץ ישראל** due to the destruction of the **בית המקדש** was much greater than the loss felt by the Jews who lived in Babylonia. It is further plain to see that the Jews who resided in **ארץ ישראל** struggled to retain a connection to the way things were done in the **בית המקדש**. One can therefore suggest that hidden within the practices of the Jews who resided in **ארץ ישראל** are glimpses as to how the same practices were performed in the **בית המקדש**. One such practice may be concealed in the following **ברכה** that was recited by the Jews who resided in **ארץ ישראל**:

ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על אכילת מצה מרור בליל האזהרה נבראנו של מלכי המלכים ברוך הוא שעשה נסים לאבותינו בזמן זהה בעבור אברהם יצחק ויעקב. ברוך אתה ה' זוכר הברית. ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם המוציא להם מן הארץ אמן.

This **ברכה** was recited in place of the **ברכה** for eating **מצה**; i.e. **על אכילת מצה** and the **ברכה** follows the theme of the line in **ברכה** for eating **מרור**; i.e. **על אכילת מרור** that found objectionable:

כִּי בָּו עָשָׂה ה' א-לְהִינוּ נָסִים וְגִבּוֹרוֹת לְאֹהֶבְיוּ וּנְפִלוֹאֹת לְבָנֵי יִדְעֵין.

The disagreement between Babylonia and **ארץ ישראל** on this issue may be a disagreement as to how the theme of the **סידר** should be presented. In Babylonia it was held that the theme of the night must be presented through the **מצוה** of **סיפור יציאת מצרים**. In **ארץ ישראל**, it was held that the theme of the night must be presented in the same way as it was presented in the **בית המקדש**; through the **קרבן פסח**. That the **קרבן** itself was not brought did not change their approach. In the **בית המקדש**, bringing the **קרבן פסח**, fulfilling the great miracles that the **מצוה** of the night; i.e. publicizing the great miracles that the **מצוה** performed in bringing about **מרור** and **מצה**. **יציאת מצרים** and **מצה** were seen as accompaniments to the theme of **ארץ ישראל**. In the eyes of the Jews in **ארץ ישראל** that theme did not change with the destruction of the **בית המקדש**. The theme was still broadcasting the miracles that the

רְבָנוֹ שֶׁל עֲלֹם performed. The fact that the **קרבן פסח** could not be brought did not raise the importance of **מצה** and **מרור** of **מצות**. The **מרור** and **מצה** were still secondary to the **מצוה** of **ארץ ישראל**. The Jews of **ארץ ישראל** probably viewed the practice of the Jews of **בבל** to recite a **ברכה** over **מצה** and **מרור** as an example of making what was **טפל**, **עיקר**, primary.

The **בית המקדש** in **בבל** did not feel the same connection to the **בית המקדש** as causing the cancellation of the **קרבן פסח**. They accepted the destruction of the **בית המקדש** as causing the cancellation of the **קרבן פסח**. They then sought a substitute for what the **קרבן פסח** represented. They found it in the **מצוה** of **ארץ ישראל** of **הגדה**. It is no accident that in the **הגדה** of **ארץ ישראל** there are no references made to the **מצוה** of **מצרים**. It is further no accident that as late as the Eleventh Century, Jews who recited the **הגדה** still asked the question:
שכל הלילות אנו אוכליין בשר צלי שלוק ומבשל הלילה זהה כלו צלי.

This question is clearly the question of someone who lives with the memory of the **בית המקדש** still fresh in his mind.

We can draw one further conclusion from the **ברכה** of **הנובה**. The manner in which **הנובה** was celebrated in the **בית המקדש** probably became the model for celebrating **פסח**. We now can see that both **הנובה** and **פסח** are built on the concept of **פרוסומא דניסא**. On **הנובה**, we fulfill the obligation to perform **פרוסומא דניסא** by lighting candles for eight days. No words need to be said to express **פרוסומא דניסא** except for the words of the **ברכה**. **קרבן פסח** was performed by bringing the **פרוסומא דניסא, פסח**. On **פסח**. No words were needed then as well to express the **פרוסומא דניסא**.

הגדה של פסח

בדיקת חמץ

ברוך אתה ייְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אשר קדשנו במצוותיו, וצונו על בעור חמץ.

בְּלִ חַמִּירָא וְחַמִּיעָה דְּאָכָא בְּרִשׁוֹתִי דְּלֹא חַמְתָּה וְדְלֹא בְּעַרְתָּה וְדְלֹא יְדֻעָּה לְהִלְבְּטָלָה וְלְהִזְרָעָה.

בעור חמץ

בְּלִ חַמִּירָא וְחַמִּיעָה דְּאָכָא בְּרִשׁוֹתִי דְּחוּתָה וְדְלֹא חַמְתָּה, דְּחַמְתָּה וְדְלֹא בְּעַרְתָּה, דְּבְעַרְתָּה וְדְלֹא בְּעַרְתָּה, לְהִלְבְּטָלָה וְלְהִזְרָעָה הַפְּקָר בְּעִפְּרָא דְּאָרָעָה.

ערוב תבשילין

ברוך אתה ייְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אשר קדשנו במצוותיו, וצונו על מצות ערובה.

בְּהִנְדִּין עֲרוֹבָא יְהָא שְׁרָא לְנוּןָא לְאָפִי וְלְבָשְׂוִילִי וְלְאַטְמוֹנוּי וְלְאַדְלּוּקִי שְׁרָגָא וְלְתָקְנָא וְלְמַעַבָּד בְּלִ עֲרָכָנָא, מִזְמָא טָבָא לְשִׁבְתָּא נְלֹנָנוּ וְלֹכֶל יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים בְּעִיר הַזֹּאת.

קדש. ורחה. ברפס. ייח. מגיד. רחצה. מוציא מצה. מרוז. כורה. שלוחן עורה. צפון.
ברכה. הלל. נרצה.

קדש

הנני מוכן ומזומן לךם מצות כוס ראשונה מאربع בוסות לשם יהוד קידשא בריך הוא
ושכינתייה על ידי והוא טمير ונעלם בשם כל-ישראל.

(לשבת ויהי ערב ויהי בקר
יום הששי, ויכלו השמים והארץ וכל-צבאים: ויכל אליהם ביום השבעה, מלאכתו אשר עשה,

וישפט ביום השבעי, מפל-מלاكتו אשר עשה: ויברך אליהם את-יום השבעי, ויקדש אותו,
בְּיַמָּה שֶׁבֶת מִפְּלָמָלָקְתוֹ, אֲשֶׁר-בָּרָא אֱלֹהִים לְעַשׂוֹת:

סביר מראנו ורבנן ורבותי:

ברוך אתה ה' א-לֹהִינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בָּרוּךְ פָּרִי הַגָּפָן:

ברוך אתה ה', אֲלֹהִינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אשר בחר בנו מפל-עם, ורוממנו מפל-לשונ, וקדשו
במצותיו, ותתן לנו ה' אֲלֹהִינוּ באהבה (לשבת שבנות למנוחה ומועדים לשמחה, חגים
וזמנים לשzon את-יום (לשבת השבת זהה ואת-יום) חג המצות הזה. זמן חירותנו, לשבת
באהבה), מקרא קדש, זכר ליציאת מצרים. כי בנו בחרת ואיתנו קדשת מפל-הימים. לשבת
ושבת) ומועד קדש (לשבת באהבה וברצון) בשמחה ובחzon הנהלתנו: ברוך אתה ה', מקדש
(לשבת השבת וישראל והזמנים:

(בshall י"ט במצואי שבת מוסיפים כאן ברכות הבדלה.

ברוך אתה ה' א-לֹהִינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בָּרוּךְ מָאוֹרֵי הָאָשׁ:

ברוך אתה ה', אֲלֹהִינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, המבדיל בין קדש לחול בין אור לחשך, בין ישראל
לעמים, בין יום השבעי לששת ימי המעשה. בין קדשת שבת לקדשת יום טוב הבדלה.
את-יום השבעי מששת ימי המעשה קדשת. הבדלה וקדשת את-עמד ישראל בקדשתה.
ברוך אתה ה', המבדיל בין קדש לחול:

ברוך אתה ה' א-לֹהִינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שְׁחַחְנוּ וְקִימְנוּ וְהִגִּעְנוּ לִזְמָן הַזֶּה:

סדר רב עמרם גאון⁵

ובקדוש צריין לומר אשר בחר בנו ורוממנו, אמר שמואל לעולם אל יוציא עצמו מן הכלל.
ואם חל להיות בשבת, מתחלה אומר ויכלו עד אשר ברא א-להים לעשות.

ברוך אתה ה' א-לֹהִינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בָּרוּךְ פָּרִי הַגָּפָן:

ברוך אתה ה' אֲלֹהִינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון וקדשו
במצותיו. ותנת לנו ה' אֲלֹהִינוּ באהבה שבנות למנוחה ומועדים לשמחה, חגים זמנים
לשzon, את יום המנוחה הזה, את יום חנוכה הזה, את יום טוב מקרא קדש הזה, זמן
חרותנו באהבה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים. כי בנו בחרת ואיתנו קדשת מכל העמים.
ושבת ומועד קדש בשמחה ובחzon הנהלתנו. ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל
והזמנים.

להבין את התפלה

נוסף ארץ ישראל⁶

ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם בורא פרי הגפן. ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם אשר קדש ישראל עמו מכל העמים ורצה בהם מכל הלשונות ויתן לנו ה' א-להינו שבתות למנוחה חגים וזמנים לשwon את יום השבת הזה את יום חג המצוות לשמחה וליום טוב ולמקראי קדש כי בו עשה ה' א-להינו נסים וגבורות לאוהביו ונפלאות לבני ידידי ברוך אתה ה' מקדש ישראל השבת וחג המצוות ומועדי שמחה והזמנים ומקראי קדש. ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם שהחינו וקימנו והגינו לנו בזמן זהה.

批评者在逾越节的祝福语中使用了“**ארץ ישראל**”一词：⁷

ואין צריך לומר שעשה נסים, שכך אמר ראש ישיבה, המקדש בפסח אין צריך לומר על החכום שעשה נסים. מי טעמא, הויאל וצורך לומר ועשה לנו את כל הנסים האלה, ושם צריך להזכיר שעבוד ועבדות ונם ונואלה, אין צורך להזכיר כאן. ואם מזכיר שתי פעמים, מוציא שם שמיים לבטלה. ובחנוכה ובפורים אנו אומרים אותה ברכה בפני עצמה, שם אין קדוש ולא הנדרה ולא סדר נסים בפסח, וכך מנהג בשתי ישיבות שאין אומרין.

Translation: It is inappropriate to employ the language: that He performed miracles. This is what the head of the Yeshiva said: he who recites Kiddush on Pesach does not have to include language that refers to the miracles that the **הנדרה** performed. What is the reason? Those words are recited in the just before **הנדרה** in the context of comparing our experiences as slaves who performed hard work with the miracles that took place which then led to our freedom. It is therefore not necessary to refer to the miracles in **קידוש**. Mentioning the miracles as part of two **ברכות** constitutes uttering an unnecessary **ברכה** and on **חנוכה** and **פורים** we refer to the miracles that the **רבותנו של עולם** performed for us as independent **ברכות**. On those days, there is no other venue by which to mention the miracles; no **קידוש**; no **סדר** like on Pesach. That is the practice in the two Yeshivos in Babylonia⁸.

עשך תימן¹⁰

ברוך אתה ה', אֵלֶּה יְהוָה מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קָדַשׁ עַמּוּדָם. וְרוּמָמָעַ מִלְּלָשׁוֹן. לְחַדְרָה בְּעַד וַיַּגְלַלְנוּ:
רָצֶה בְּעַד וַיַּפְאַרְנוּ:

6. Reproduced from the **הנדרה**, פסח edited by Professor Daniel Goldschmidt, published by the Bialik Institute, 1960, pages 75-84.
7. At first scholars believed that **רב נוטראני** was being critical of the Karaite version of the **הנדרה**. However with the discovery of the material found in a synagogue in Cairo, Egypt in the late 1800's, it became evident that **רב נוטראני** was being critical of the practices of those living in **ארץ ישראל** at his time. See the Appendix, section entitled **ספר הhilוקים** to learn about other differences in practice between the Jews who lived in Babylonia and the Jews who lived in **ארץ ישראל** during the period of the **גאנונים**.
8. See page 17. See also **משנה מסכת פסחים פרק י' משנה ח'**.
9. In that era, the two Yeshivos in Babylonia were: Sura and Pumbadeisa
10. **הנדרה** של פסח נור קודש, לפי נוסח בלאי.

תרומה הבדילנו¹¹ מכל עם ארץ חמדה הנחיל אונטו. קדש את שמו בפועל בכל אמות שעשו את רצונו. גבורות עשו למענהו ואין חקר לנפלאותיו. עדת קדושים אונטו קרא. כרם חמדה ונטע שעשועים. ויקראמ סגולה לשמו וראשית ללחם מכל גני הארץ, שהם משוללים בענאי מרים. ומלאנעם לטבלי רקייע. יהיו עליונים בקרב תנל' ונכדים על כל האומות. זיו פניהם ליזי השמש ומראה דמותם למלאכי שרת. להם יראו מלכים וקמו שרים וישתחוו. למען כי עלב-אות אשר נאמן. קדוש ישראל אשר גם לחור. כל רואיהם יירום כי הם זרע ברך ה'. ויקדשו קדושת עולם ושמו הגדול עליו קרא. אותן קרא עדיה לשמו. סגולה ונחלה מימות עולם. ויקרבעו לפני הר סיינ' ויגשעו לפני חורב. וירישעו דברי חיים לתומים לאצעב הדרו. ויעש לען ה' אלקיין נסים וגבורות¹² ויגאלין מיד איב. ויתן לען ה' אלקיין משפטים ישרים ותורות אמת חוקים ומצוות טולמים. ותעת לען ה' אלקיין (בשבט אמר: שבנות למנהח) ומועדים לשם הרים זמינים לשנון (לשנת: את ים המנוח הזה) את ים טוב מקרא קדש הזה. זמן חרותינו. באהבה זכר ליציאת מצרים. ויבחרתו ביום הזה מכל הימים וירעהתו ויקדשו מכל הזמנים. להיות מהלליםתו על פלאי מעשייו. להיות מזוריים אותו כלל שנה ושנה. להודיעו כי בו הוציאו את עבדיו מצרים מLOOR הברזל אונטו מלט. להודיעו כי בו עשה ה' נקומות באיביהם. וכן שקע צרייהם בהם. להודיעו כי בו קבלו עליהם על מלתו רצון ועבדו כלגב שלם. להודיעו כי בו עשה ה' נסים וגבורות לאוחביו, ונפלאות רבות לבני ידידי. כי בנו בחרות ואונטו קדשות מכל העמים. ומועד קדש בשמה ובשנון הנהלתו. ברוך אתה ה' מקדש (לשנת: השבת) ישראל וזמינים.

ירחין

קודם אכילת הכרפס מביאים מים ונוטלים ידיים בליך¹³

11. The practice of adding a פיט to קידוש was not an unusual practice. Adding a פיט to קידוש is a way to distinguish the קידוש of each holiday. Compare that to our practice of distinguishing the קידוש of every holiday only by reciting the name of the holiday. By adding a פיט we remind those listening as to the unique aspects of each holiday.

רב נתראני¹⁴ notices that ויעש לען ה' אלקיין נסים וגבורות which includes language that is found to be objectionable.

13. The current practice of not reciting a ברכה before dipping the vegetable in salt water was not universally accepted until the 1700's. A **הגדה** published in Prague in 1590, one published in Lublin in 1610 and one published in Amsterdam in 1695 contain the instruction to recite a ברכה. Interestingly, a **הגדה** published in Amsterdam in 1712 contains the instruction not to make a ברכה. All of these can be viewed at the website of the Jewish National and University Library: jnul.huji.ac.il/eng/.

These are the positions of the **ראשונים**:

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה א-סדור עשו מצות אלו בלילה חמשה עשר כך הוא: בתחילת מזגין כס לכל אחד ואחד ומברך בורא פרי הגפן ואומר עליו קדוש היום ואון ושותה, ולאחר כך מברך על נטילת ידיים ונוטל ידיים, ובזמן זה מביאו לשולחן עורך ועלוי מרוץ וירק אחר ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח ובשר חגינו של יום ארבעה עשר, ובזמן זה מביאו בשער אחד זכר לפסח ואחד זכר לרגגיה. הלכה ב-מתהיל ומברך בורא פרי הארץ וליקח ירק ומטבל אותו בחروسת ואוכל כוית הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכך, ולאחר כך

להבין את התפלה

סדר רב עמרם גאון
ולאחר ששותין מביאין מים ונוטלים ידיהם וمبرכין על נטילת ידים, דאמר ר' אלעזר אמר ר'
אוושעיה כל שטיבולו במשקין צריך נטילת ידים.

נוסח ארץ ישראל

רחץ

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשו במצותו וצונו על נטילת ידים.

ברפס

מטבילים ברפס במיל-מלח ומברכים

ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם, בורא פרי הארץ:

סדר רב עמרם גאון

ומבאיין מני יركות כגון חמאה או חסא או גרגירא או ברפס או כוסברתא.
ומבאיין לפניו חרותת חליק"א, שעושין אותה במקומנו מן תמרים. ולוקהין כל אחד מירקות
הלו וברך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הארץ. ומטבילים בחרותת
ואוכליין. ובמקום שיש שני מיניין, מברך קודם קודם פרי הארץ ואוכל, כמו שבתבנו למעלה,
ולכשיגיע לאכול מרור מברך ברכך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשו במצותו וצונו
לאכול מרור. ואוכל. אבל במקום שאין שאר מיני יركות אלא מרור בלבד, מברך עליו בורא
פרי הארץ ולאכול מרור, ואוכל, ולבסוף אוכל למרור בלבד ברכה זכר למקדש בהלל. וכן
הלבטה.

נוסח ארץ ישראל

ברפס

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הארץ. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם
בורא פרי הארץ. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר ברא הארץ ובקעתו ונטע בהם עצ כל פרי ברכך

עוקריון השולחן לפני הגהה לבדו,
תוספות מסכת פסחים דף קטו עמוד א-ד"ה- כל שטיבולו במשקחה-ולפי זה נראה דאין לברך על אותה נטילה כיון דליך הכא מצוה לשימוש דברי
ר' א' בן ערך (חילין דף קוו) וכ"ש אין שאין אנו נזהרנו מלטמאות עצמנו ומלאכלי טמאן ואין אנו צריכים לאותה נטילה והمبرך הרי זה מברך
ברכה בבטלה ובכל סדרים כתיב שشرط על הנטילה לברך ואין נראה כדפרישית.

אתה ה' על הארץ ועל פרי הארץ. ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם בורא מימי מעדים לעדן בהם נפשות רבות. ברוך אתה ה' על הארץ ועל מעדים. ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם בורא מימי נפשות. ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם אשר ברא נפשות טהרות להחיות בהם נפש כל חי. ברוך אתה ה' חי העולמים.¹⁴

יחז

עורך הסדר פורס את המזה האמצעית שבקערה לשני חלקים

מגיד

מגביהים את הקערה ומחילים באמירת ההגדה

הא לחמא עניא די אכלו אבותנה באָרְעָא דמצרים. כל דכפין יתי ויכל, כל דצרייך יתי ויפסה. השטא הבא, לשנה הבאה באָרְעָא דישראל. השטא עבדי, לשנה הבאה בני חוריין:

סדר רב עמרם גאון
הא לחמא עניא דאכלו אבותנה באָרְעָא דמצרים. כל דכפין יתי ויכל כל דצרייך יתי
ויפסה. השטא הבא, לשטא דאתיא באָרְעָא דישראל. השטא הבא עבדי, לשטא דאתיא בני
חוריין.

נוסח ארץ ישראל

The paragraph of **הא לחמא עניא** does not appear.

עשח תימן
בבחלו יעאו ממערים. הא לחמא עניא דאכלו אבותנה דונפקו מאָרְעָא דמערים. כל דלפין יתי ויליל.

14. It is evident that in ארץ ישראל, as part of קרפס they would eat substantially more than we are accustomed to eating and they would then recite a ברכה אחרונה.

להבין את התפללה

וכל צורך לפסח יתי ויפסה. שתא הלא. לשנה הבאה בארץ ישראל. שתא הלא עברי. לשנה
דעתיא גני חורי.

מה נשתנה הלילה הזאת מכל הלילות?
שבדל הלילות אנו אוכליין חמץ ומצה. הלילה הזאת בלו מצה:
שבדל הלילות אנו אוכליין שאר יركות הלילה הזאת מרור:
שבדל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת. הלילה הזאת שתי פעמים:
שבדל הלילות אנו אוכליין בין יושבין ובין מסובין. הלילה הזאת בלו מסובין:

סדר רב עמרם גאון
מה נשתנה הלילה הזאת מכל הלילות. שבדל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת,
והלילה הזה שתי פעמים. שבדל הלילות אנו אוכליין חמץ או מצה, והלילה הזה בלו מצה.
שבדל הלילות אנו אוכליין שאר יركות, והלילה הזה מרור. שבדל הלילות אנו אוכליין ושותין
בין יושבין בין מסובין, והלילה הזה בלו מסובין.

נisch ארץ ישראל
מה נשתנה הלילה הזאת מכל הלילות. שבדל הלילות אין אנו מטבילין פעם אחת הלילה הזאת שתי פעמים.
שבדל הלילות אנו אוכליין חמץ ומצה הלילה הזאת כלו מצה. שבדל הלילות אנו אוכליין בשר צלי שלוק
ומבשל הלילה הזאת כלו צלי.¹⁵

עבדים הינו לפרעה במצרים. וויצו לנו ה' אֶלְהָינוּ מֵשֶׁם, ביד חזקה ובזרע נטויה,
ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנו ובני בניו,
משעבדים הינו לפרעה במצרים. ואילו בלו חכמים, בלו נבוגים, בלו זקנים,
בלנו יודעים את התרבות, מצה עליינו בספר ביציאת מצרים. וכל המרבה בספר
ביציאת מצרים, הרי זה משבת:

15. This version follows the תלמוד ירושלמי:

תלמוד ירושלמי מסכת פסחים פרק י דף ל טור ב /מ"ד-מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל. אם אין דעתך בבן לשאול אבי מלמד. מה נשתנה הלילה הזאת מכל הלילות: שבדל הלילות אנו מטבילין פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים. שבדל הלילות אנו אוכליין חמץ ומצה והלילה הזה כלו מצה. שבדל הלילות אנו אוכליין בשר צלי וմבשל הלילה הזאת כלו צלי.

סדר רב עמרם גאון
עבדים הינו לפרש במצרים. וויצויאנו ה' א-להינו שם ביד חזקה ובזרוע נטויה. ואלו לא
הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו מצרים. עדין אנו ובנינו ובנינו משועבדים הינו
לפרש במצרים. ואפילו כולנו חכמים כולנו יודעים את התורה. מצוה علينا לספר ביציאת
מצרים. שכל המספר¹⁶ ביציאת מצרים הרי זה מושבה.

מושך ארץ ישראל
מעשה ברבי, עבדים הינו לפרש במצרים beginning: the paragraphs In, מושך ארץ ישראל
do not appear until עבר הנהר ישבו אבותיכם the, בעלוזר, ארבע בנים, אלעזר

גנזי שכת¹⁷
עבדים הינו לפרש במצרים. וויצויאנו ה' א-להינו שם ביד חזקה ובזרוע נטויה. לפיך מצוה
עלינו לספר ביציאת מצרים. ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים וכולנו יודעים את התורה מצוה
עלינו לספר ביציאת מצרים. ואפילו כלנו זקנים, כלנו ישיטים כלנו יודעים את תורה מצוה
עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המספר ביציאת מצרים הרי זה מושבה.

מעשה ברבי אליעזר¹⁸, ורבי יהושע, ורבי אלעזר בן-עזריה, ורבי עקיבא, ורבי
טרפzon, שהיה מסבין בגני-ברק, והוא מספרים ביציאת מצרים, בלילו הלילה, עד
שבאו תלמידיהם ואמרו לו להם: רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע, של שחרית:

אמר רבי אלעזר בן-עזריה. הרי אני בן שבעים שנה, ולא זכיתי, שתאמר יציאת
מצרים בלילה. עד שדרשה בן זומא. שנאמר: למען תזפר, את יום צאתך מארץ
מצרים, כל ימי חיך. ימי חיך הימים. כל ימי חיך הילות. וחכמים אומרים: ימי חיך
העולם הזה. כל ימי חיך להבא לימות המשיח:

16. The word: המרבה does not appear. See the Introduction for a full discussion on this omission.

17. L. Ginsberg, Ginzei Schechter (3 Vols.: Jewish Theological Seminary, 1928).

18. Compare with:

תוספתא מסכת פסחים (ליירמן) פרק י' הלכה יב'-מעשה ברבן גמליאל וקנין שהוא מסובין בבית ביחס בן זונין בלבד והוא עסוקין בהלכות הפסח כל הלילה עד קרוט הגבר הגביהו מלפניהן ונעודו והלכו להן לבית המדרש.

להבין את התפלה

ברוך המקום. ברוך הוא. ברוך שנתנו תורה לעמו ישראל. ברוך הוא בנגד ארבעה בניים דברה תורה. אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול:

חכם מה הוא אומר? מה העדרת והחקים והמשפטים, אשר צוה י-להינו אתהם? אף אתה אמרילו בהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן:

רשע מה הוא אומר? מה העבירה הזאת לכם? לכם ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל, בפרט בעקר. ואף אתה הקהה את שני, ואמרילו: בעבר זה, עשה י-לי ביצתי ממץרים, לי ולאלו. אלו היה שם, לא היה נגאל:

תס מה הוא אומר? מה זאת? ואמרת אלוי: בחזק יד הוציאנו י-ממץרים מבית עבדים:

ושאינו יודע לשאול, את פתח לו. שנאמר: והגדת לבנך, ביום ההוא לאמר: בעבר זה עשה י-לי, ביצתי ממץרים:

יכול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא. אי ביום ההוא. יכול מבעוד יום. תלמוד לומר. בעבר זה. בעבר זה לא אמרתי, אלא בשעה שיש מצה ומרור מנהיים לפניך:

גנאי שchter
ושאינו יודע לשאול, את פתח לו. שנאמר: והגדת לבנך, ביום ההוא לאמר; יכול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא. יכול מבעוד יום. תלמוד לומר. בעבר זה לא אמרתי, אלא בשעה שיש מצה ומרור מנהיים לפניך:

מתחלת עובדי עבודה זרה היו אבותינו. ועבדו קרבנו המקום לעובדתו. שנאמר: ויאמר יהושע אל כל-העם. הנה אמר י-להי ישראל, בעבר נהר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחורה. ויעבדו אליהם אחרים: ואכח את-אביכם

את-אברהם מעבר הנהר, ואולך אותו בכל-ארץ בגען. וארפה את-זרעו, ואתן לו את- יצחק; ואתן ליצחק את-יעקב ואת-עשו. ואתן לעשו את-ההר שער, לרשות אותו. ויעקב ובניו ירדו מצרים:

ברוך שומר הבטחתו לישראל. ברוך הוא חשב את-הказע, לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, שנאמר: ויאמר לאברהם ידע תדע, כי-יגר יהיה זרעך, הארץ לא להם, ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה: גם את-הגווי אשר יעבדו דין אנבי. ואחרי כן יצא, ברכש גדול:

מכסים את המצוות ומגביהם את הכוון

והיא שעמדה לאבותינו ולנו. שלא אחד בלבד, עמד עליו לנו לבנותנו. אלא שבכל דור ודור, עומדים עליו לנו לבנותנו. והקדוש ברוך הוא מצליחנו מידם:

צא ולמד, מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא נזיר אלא על הזכרים, ולא בקש לעקר את-הכל, שנאמר: ארמי אבד אבי, ויירד מצרים, ויגר שם במתि מעט. ויהי שם לגוי גדול, עצום ורב:

וירד מצרים, אנוס על פי הדבור. ויגר שם. מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע במצרים, אלא לגור שם, שנאמר: ויאמרו אל-פרעה, לגור בארץ באננו, כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיה, כי כבוד הרעב הארץ בגען. ועתה, ישובנنا עבדיך בארץ גשם:

¹⁹ נוסח ארץ ישראל

צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות לעקב אבינו שפרעה הרשע לא נזיר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל שנאמר (דברים כ"ו) ארמי אובד אבי ויירד מצרים אנוסה על פי הדבר;

ויגר שם במתि מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב וירעו אותנו המצרים ויענוו ויתנו עליו עבודה

פרשת ביכורים on מדרש批评 those who recited the abbreviated form of רב נוטראני גאון. 19.

להבין את התפלה

קשה.

ונצעק אל ה' א-לֹהִי אֱבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת עָנֵינוּ וְאֶת עַמְלֵנוּ וְאֶת לְחִצֵּנוּ.
וַיַּצְאֵנוּ ה' מִצְרַיִם לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחָה. אֶלָּא הַקְדּוּשָׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ.
בַּיד חִזְקָה שְׁתִים בָּזְרוּעַ נְטוּיה שְׁתִים בָּמֹרָא גְדוּלָה שְׁתִים בָּאוֹתוֹת שְׁתִים וּבְמוֹפְתִים שְׁנִים אַלְוִי
עֲשָׂרָה מְכוֹת שְׁהַבֵּיא הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא עַל המצריים בְּמִצְרַיִם. וְאַלְוִי הַן. דָם. צְפְרַדְיָע. כְּנִים. עֲרֻובָה. דָבָר. שְׁחִין.
בָּרֶד. אַרְבָּה. חַשְׁךְ. מְכוֹת בְּכָורֹות.

בָּמְתִי מַעַט. בָּמָה שָׁנָאָמָר: בְּשַׁבְּעִים נֶפֶשׁ, יִרְדוּ אֲבָתִיךְ מִצְרִימָה. וַעֲתָה, שָׁמֶךְ ה'
אָלְהִיךְ, בְּכֹזְבָּבִי הַשְּׁמִים לְרַב.

וַיְהִי שֵׁם לְגֹזִי. מַלְמֵד שֵׁהִיוּ יִשְׂרָאֵל מִצְנִים שֵׁם:

גְדוּלָה עֲצִום, בָּמָה שָׁנָאָמָר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, פָּרוּ וַיִּשְׁרַצּוּ, וַיִּרְבוּ וַיִּעַצְמוּ, בָּמָאָד מָאָד,
וַתִּמְלִא הָאָרֶץ אֶתְכֶם:

וְרַב. בָּמָה שָׁנָאָמָר: רַבְבָה בָּצָמָח הַשְׁדָה נִתְתִּיכָה, וַתִּרְבְּבִי, וַתִּגְדְּלִי, וַתִּבְאִי בַּעֲדֵי עֲדִים:
שְׁדִים נְבָנִי, וְשֻׁעְרָךְ צְמָתָה, וְאַתְּ עָרָם וְעָרִיה:

וְאַעֲבָר עַלְיךָ וְאַרְאָךְ מִתְּבֹסֵסֶת בְּדָמֵיךְ וְאָמַר לְךָ בְּדָמֵיךְ חַיִי וְאָמַר לְךָ בְּדָמֵיךְ חַיִי.

וַיַּרְעַז אֶתְכֶנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנֹנוּ. וַיִּתְנַזֵּן עַלְינוּ עֲבָדָה קָשָׁה: וַיַּרְעַז אֶתְכֶנוּ הַמִּצְרִים. בָּמָה
שָׁנָאָמָר: הַבָּה נִתְחַכֵּמָה לוֹ. פָּנוּ־ירְבָה, וְהִיא כִּי־תְּקַרְאָנָה מְלָחָמָה, וּנוֹסֶף גַּם הוּא
עַל־שָׁנָאָנוּ, וְגַלְחָסֵם־בָּנוּ וְעַלָּה מִזְהָאָרֶץ:

וַיַּעֲנֹנוּ. בָּמָה שָׁנָאָמָר: וַיִּשְׁיַמְוּ עַלְיוֹ שְׁרֵי מִסִּים, לִמְעֵן עַנְתּוֹ בְּסַבְלָתָם: וַיִּבְנֵן עֲרֵי
מִסְבָּנוֹת לְפִרְעָה, אֲתִ־פְתָם וְאֲתִ־רְעַמְסָס: וַיִּתְnזֵן עַלְינוּ עֲבָדָה קָשָׁה. בָּמָה שָׁנָאָמָר:
וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרִים אֲתִ־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרַךְ:

וַנְצַעַק אֶל־ה' אֱלֹהִי אֱבֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע ה' אֶת־קֹלֵנוּ, וַיַּרְא אֶת־עָנֵינוּ, וְאֶת־עַמְלֵנוּ, וְאֶת־
לְחִצֵּנוּ: וַנְצַעַק אֶל־ה' אֱלֹהִי אֱבֹתֵינוּ, בָּמָה שָׁנָאָמָר: וַיְהִי בִּינְמִים הַרְבִּים הָהָם, וַיִּמְלַךְ
מֶלֶךְ מִצְרִים, וַיֹּאמֶר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזְהָעָדָה וַיַּעֲקֹב, וַתַּעַל שְׁוּעָתָם אֶל־הָאֱלֹהִים

מן הערות:

וישמעה כי את-קלנו. במה שנאמר: וישמע אליהם את-נאקתם, ויזכור אליהם את-בריתו, את-אברהם, את- יצחק, ואת-יעקב:

ויראה את-ענינו: זו פרישות דרך הארץ. במה שנאמר: ויראה אליהם את-בני ישראל. וידע אליהם:

ואת-עמלנו. אלו הבנים. במה שנאמר: כל-הבן היולד היארה תשליبهו, וכל-הבת תחין:

ואת לחצנו. זה הראיה. במה שנאמר: גם-ראיתי את-החלץ, אשר מצרים לחצים אתם:

ויצאנו ה' ממצרים, ביד חזקה, ובזורע נטיה, ובמרא גדול ובאותות ובמופתים:

ויצאנו ה' ממצרים. לא על-ידי מלאך, ולא על-ידי שرف. ולא על-ידי שליטה. אלא הקדוש ברוך הוא בכבוזו ובעצמו. שנאמר: עברתי בארץ מצרים בלילה ההזה, והפיתי כל-בכור בארץ מצרים, מאדם ועד בהמה, ובכל-אלهي מצרים עשה שפטים אני ה':

ועברתי בארץ-מצרים בלילה ההזה, אני ולא מלאך. והפיתי כל בכור בארץ-מצרים. אני ולא שرف. ובכל-אלهي מצרים עשה שפטים, אני ולא השליטה. אני ה'. אני הוא ולא אחר:

עסח בגדי²⁰

אמירו רבוזען זכרם לברכה כשריד הקדוש ברוך הוא על הזרים במצרים ירדו עמו השעת אלפים רבבות מהם מלacky אש. ומהם מלacky ברד. ומהם מלacky רוח ומהם מלacky

20. Published in Bagdad in 1868. Available for viewing at: at the website of the Jewish National and University Library: jnul.huji.ac.il/eng/.

להבין את התפלה

חלילה. ורשותו של מלך אוניות למי שהוזעקה אותן. אמרו לפניו רבנן של עולם והלא מלך בשר ודם כשהוא זורט למלחמה שריו ועבדיו מקרין בכבודו הצע לטו וגעשה רצונה. ואוניה מלך מלכי המלכים הקב"ה דין עלינו שאנו עבדיך והם בני בריתך צד וגעשה עמם מלחמה. אמר להם עין דעתן מהקריות עד שארד אני בעצמי אני בכבודך. אני בגודלך. אני בקדושתך. אני ה' אני הוואינז אשר.

ביד חזקה. זו הדבר. כמה שנאמר: הינה יד ה' הוייה, במקנה אשר בשורה, בפסוסים בחמורים בגמלים, בבקר ובצאן, דבר פבד מאד:

ובזורע נטיה. זו החרב. כמה שנאמר: וחרבו שלופה בידו, נטיה על-ירוחלים:

ובמזרא גדור, זה גלי שכינה. כמה שנאמר: או הנפה אליהם, לבוא לקחת לו גוי מקרוב גוי, במשפט באთה ובמוותים ובמלחמות, וביד חזקה ובזורע נטיה, ובמורים גדלים. ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים, לעיניך:

ובאותות. זה הפטה, כמה שנאמר: ואת הפטה חזיה תקח בידך. אשר תעשה-בו את-האות:

ובמוותים. זה הדם. כמה שנאמר: ונתתי מותים, בשמים ובארץ

נוגים להטיף מעט מן הocus בעת אמירת דם ואש, וגם באמירת דם צפרדע, וכו', וגם באמירת מצד עדר"ש וכו'

דם. ואש. ותימרות עשן²¹:

דבר אחר. ביד חזקה שתים. ובזורע נטיה שתים. ובמזרא גדור שתים. ובאותות שתים. ובמוותים שתים: אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על-המצרים במצרים, ואלו הן:

21. Please note that these words are a continuation of the previous verse: يول ב, ג:

דם. צְפִרְקָעַ. בְּנִים. עֲרוֹב. דָּבָר. שְׁחִין. בָּרֶד. אַרְבָּה. חַשְׁךְ. מִפְתַּח בְּכוֹרוֹת:

נוסח ארץ ישראל

In do רבן גמליאל היה אומר until the next sections do not appear.

רבי יהודה היה נותן בהם סמנים:

דצ"ד עד"ש באח"ב:

רבי יוסי הגלילי אומר: מניין אתה אומר, שלקו המצרים במצרים עשר מכות, ועל הים, לקו חמשים מכות? במצרים מה הוא אומר: ויאמרו החרטם אל-פרעה, אצבע אלהים הוא. ועל הים מה היא אומר? וירא ישראל את-היד הגדלה, אשר עשה ה' במצרים, ויראו העם את-ה'. ויאמין בה, ובמשה עבדו. במה לקו באצבע, עשר מכות: אמר מעתה, במצרים לקו עשר מכות, ועל-הים, לקו חמשים מכות:

רבי אליעזר אומר: מניין שביל-מבה ומבה, שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים, הייתה של ארבע מכות? שנאמר: ישלח-בם חرون אפו, עברה זעם וצורה. משלחת מלאכי רעים. עברה אחת. זעם שתיים. וצורה שלוש. משלחת מלאכי רעים ארבע: אמר מעתה, במצרים לקו ארבעים מכות, ועל הים לקו מאתיים מכות:

רבי עקיבא אומר: מניין שביל-מבה ומבה, שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים, הייתה של חמיש מכות? שנאמר: ישלח-בם חרון אפו, עברה זעם וצורה. משלחת מלאכי רעים. חרון אפו אחת. עברה זעם שתיים. וצורה ארבע. משלחת מלאכי רעים חמיש: אמר מעתה, במצרים לקו חמשים מכות, ועל הים לקו חמשים ומאתים מכות:

במה מעילות טובות למקום עלייה:

אלן הוציאנו ממצרים, ולא עשה בהם שפטים,

אלן עשה בהם שפטים, ולא עשה באלהיהם,

דין:

דין:

להבין את התפלה

דיננו:

דיננו:

אלו עשה באליהם, ולא הרג את-בכורייהם,
אלו הרג את-בכורייהם, ולא נתן לנו את-ממון,

עשה תימן
ומני שעת לנו את ממוןם. שנאמר וישאילום וינעל את מערים. אם עשו כמעודה זו שאין לה
דע ואם עשו כמעודה ש אין לה דע. למה מהלך החלטת את ביתם יותר מנות מערים. אלא
מה שהיה בנטים נטלו כמערים. ומה שהיה בנות סוראות נטלו על הים. וזה אומר כלפי
יונה נחפה לכף זו בנות מערים. ואברותיה בירקוק חרוץ זו בנות הים. ותרכי ותגלי זו בנות מערים.
ותגאי בעדי עדים זו בנות הים. תורי זהב עשה לך זו בנות הים. עם נקודות הלקוח זו בנות מערים.

דיננו:

אלו נתן לנו את-ממון, ולא קרע לנו את-הים,

אלו קרע לנו את-הים, ולא העבירנו בתוכו בחרבה

אלו העבירנו בתוכו בחרבה, ולא שקע צרינו בתוכו,

אלו שקע צרינו בתוכו, ולא ספק צרפנו במדבר ארבעים שנה,

אלו ספק צרפנו במדבר ארבעים שנה, ולא האיכלנו את-המן,

אלו האיכלנו את-המן, ולא נתן לנו את-השבת,

אלו נתן לנו את-השבת, ולא קרבנו לפנוי הר סיני,

אלו קרבנו לפנוי הר סיני, ולא נתן לנו את-התורה,

אלו נתן לנו את-התורה, ולא הבנינו לארץ ישראל,

אלו הבנינו לארץ ישראל, ולא בנה לנו את-בית הבחירה,

על אחת כמה וכמה טובה בפולה ומכפתת למקום עליינו:

שהוציאנו ממצרים, ועשה בהם שפטים, ועשה באליהם, והרג את-בכורייהם,

ונתן לנו את-ממון, וקרע לנו את-הים, והעבירנו בתוכו בחרבה, ושקע צרינו

בתוכו, וספק צרפנו במדבר ארבעים שנה, והאיכלנו את-המן, וננתן לנו את-השבת,

וקרבנו לפנוי הר סיני, וננתן לנו את-התורה, והבנינו לארץ ישראל, ובנה לנו

את-בית הבחירה, לבפר על-כל-עונותינו.

רַבּוֹ גָּמְלִיאֵל חִיה אָוֶרֶת: בֶּלֶ שְׁלָא אָמֵר שֶׁלֶשֶׁה דָּבָרִים אֵילָו בְּפֶסַח, לֹא יֵצֵא יְדֵי חֻבְרָתוֹ, וְאֵילָו הַזֶּה: פֶּסַח. מְצָה וּמְרוֹרָה:

פֶּסַח שְׁהֵי אֲבוֹתֵינוּ אָוְכְּלִים, בָּזְמַן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ הִיה קִים, עַל שָׁום מָה? עַל שָׁום שְׁפֵסַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם, שֶׁנְאָמָר: וְאָמְרָתָם זָבֵחַ פֶּסַח הַוְאָ לְהָ, אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרָיִם, בְּנֶגֶף אֶת-מִצְרָיִם וְאֶת-בְּתֵי הַצִּיל, וַיַּקְרֵד הָעָם וַיִּשְׂתַחֲוו.

יגביה המצה ויאמר

מְצָה זו שָׁאנוּ אָוְכְּלִים, עַל שָׁום מָה? עַל שָׁום שְׁלָא הַסְּפִיק בְּצָקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיאֵין, עד שְׁנֶגֶלָה עַלְיָהֶם מֶלֶךְ מֶלֶכִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְגַאֲלָם, שֶׁנְאָמָר: וַיָּאֶפוּ אֶת-הַבָּצָק, אֲשֶׁר הַוְצִיאוּ מִמִּצְרָיִם, עֲזֹת מִצּוֹת, בַּי לֹא חִמֵּז: בַּי גַּרְשֵׁו מִמִּצְרָיִם, וְלֹא יִכְלֹו לְהַתְמִמָּהָה, וְגַם צְדָה לֹא עָשָׂו לָהֶם.

יגביה המרור ויאמר

מְרוֹרָה זו שָׁאנוּ אָוְכְּלִים, עַל שָׁום מָה? עַל שָׁום שְׁמַרְרוּ הַמִּצְרָיִם אֶת-חֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם, שֶׁנְאָמָר: וַיִּמְרְרוּ אֶת-חֵיהֶם בְּעֵבֶדֶת קָשָׁה, בְּחָמֵר וּבְלִבְנִים, וּבְכָל-עֵבֶדֶת בְּשָׁדָה: אֶת בְּלִיעֵבֶדֶתֶם, אֲשֶׁר עָבְדוּ בָּהֶם בְּפֶרַץ.

נוֹסֵח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל רַבּוֹ גָּמְלִיאֵל אוֹמֵר כִּי שְׁלָא אָמֵר שֶׁלֶשֶׁה דָּבָרִים אֵילָו בְּפֶסַח לֹא יֵצֵא יְדֵי חֻבְרָתוֹ. פֶּסַח. מְצָה. וּמְרוֹרָה. פֶּסַח שְׁפֵסַח הַמִּקְוָם בָּרוּךְ הוּא עַל בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם שֶׁנְאָמָר (שםות י"ב) וְאָמְרָתָם זָבֵחַ פֶּסַח הַוְאָ לְהָ, לְהָ אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרָיִם בְּנֶגֶף אֶת מִצְרָיִם וְאֶת בְּתֵי הַצִּיל וַיַּקְרֵד הָעָם וַיִּשְׂתַחֲוו.

מְרוֹרָה עַל שָׁום שְׁמַרְרוּ הַמִּצְרָיִם אֶת חֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם. שֶׁנְאָמָר (שםות א') וַיִּמְרְרוּ אֶת חֵיהֶם בְּעֵבֶודָה קָשָׁה בְּחָמֵר וּבְלִבְנִים וּבְכָל עֵבֶודָה בְּשָׁדָה אֶת כָּל עֲבוֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָּהֶם בְּפֶרַץ.

מְצָה עַל שָׁום שְׁנָגָאלָו שֶׁנְאָמָר וַיָּאֶפוּ אֶת הַבָּצָק אֲשֶׁר הַוְצִיאוּ מִמִּצְרָיִם עֲוֹגֹת מִצּוֹת כִּי לֹא חִמֵּז כִּי גַּרְשֵׁו מִמִּצְרָיִם וְלֹא יִכְלֹו לְהַתְמִמָּהָה וְגַם צְדָה לֹא עָשָׂו לָהֶם.

להבין את התפלה

בכל-דור ודור חיב אדם לראות את-עצמיו, אבלו הוא יצא ממצרים, שנאמר: והגדת לבך ביום ההוא לאמור: בעבור זה עשה ה' לך, בצאתך ממצרים. לא את-אבותינו בלבד, אבל הקדוש ברוך הוא, אלא אף אותנו גאל עליהם, שנאמר: ואותנו הוציא מכם, למען הביא אותנו, לחתת לנו את-הארץ אשר נשבע לאבותינו.

יגבה הocus, יכסה המצות ויאמר

לפייך אנחנו חיבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומים, להדר, לברך, לעלה ולקלים, למי שעשה לאבותינו ולנו את-כל-הנפים האלה. הוציאינו מעבודות לחירות, מזון לשמחה, ומאבל ליום טוב, ומאנפה לאור גдол, ומשעבוד לגאלה. ונאמר לפניו שירה חדשה. הלווייה:

סדר רב עמרם גאון
בכל דור ודור חיב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים שנאמר בעבור זה עשה ה'
לי בצאתך ממצרים (שמות י"ג, י"ד). שלא את אבותינו גאל הקב"ה בלבד אלא אף אותנו
גאל. שנאמר ואותנו הוציא מכם, למען הביא אותנו לחתת לנו את הארץ אשר נשבע
לאבותינו (דברים ו, כ"ג). לפייך אנחנו חיבין להודות להלל לשבח לפאר לרומים להדר
ולקלם למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנפים האלה. הוציאינו מעבודות לחירות ומיגון
לשמחה ומשעבוד לנאותה ומאבל ליום טוב ומאנפה לאור גдол. ונאמר לפניו הלווייה.

מושך ארץ ישראל
בכל דור ודור, חיב אדם לראות עצמו כאלו הוא יצא ממצרים שנאמר (שמות י"ג) והגדת לבך ביום ההוא
ל Amar בעבור זה עשה ה' לי בצאתך ממצרים. לפייך אנחנו חיבין להודות להלל. לשבח. לפאר. לרומים.
לגדל לנצח. למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הנפים האלה. הוציאינו מעבודות לחירות. ונאמר לפניו
הלווייה הלו עבדי ..

מניחים את הocus ומגלים את המצות

הלווייה. הלו עבדי ה'. הלו את-שם ה'. יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם:

מִמְזֹרֶחֶת שָׁמֶשׁ עַד מִבּוֹאֵז מִהְלָל שֶׁם הָ'. רַם עַל־בְּלָגָ'ים הָ'. עַל הַשְׁמִים בְּבוֹדוֹ: מֵי כְּהִי אֶל־הָנִינָה. הַמְגַבִּיהִי לְשִׁבְתָה: הַמְשִׁפְלִי לְרָאֹת בְּשָׁמִים וּבְאָרֶץ: מַקִּימִי מַעֲפֵר דָל. מַאֲשִׁיפָת יָרִים אַבְיוֹן: לְהֹשִׁיבִי עַסְנְדִיבִים. עַם נְדִיבִי עַמּוֹ: מַושִׁיבִי עֲקָרָת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׁמַחָה. הַלְלוּיָה:

בְּצִאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם, בֵּית יַעֲקֹב מִמֶּעָם לְעוֹז: הִיְתָה יְהוָה לְקָדוֹשׁוֹ. יִשְׂרָאֵל מִמְשֻׁלָּוחִיו: הִים רָאָה וַיַּנֶּס, הַיְרָדֵן יִסְבֶּל אֶחָד: הַהֲרִים רַקְדוּ בָּאַיִלִים. גַּבּוּת בְּבִנֵּי־צָאן: מַה־יָּלֹךְ הַיָּם בַּיָּתָנוֹ. הַיְרָדֵן תַּסְבֵּל אֶחָד: הַהֲרִים תַּرְקְדוּ בָּאַיִלִים. גַּבּוּת בְּבִנֵּי־צָאן: מַלְפִּנִי אָרוֹן חִילֵי אָרֶץ. מַלְפִּנִי אַלְזָה יַעֲקֹב: הַהֲפָכִי הַצּוֹר אַגְסָמִים. חַלְמִישׁ לְמַעַיְנוֹ-מִים.

כל אחד יקח כוסו בידו

ברוך אתה ה', אֶלְהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גָּאַלנוּ וּגָאַל אֶת־אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרָיִם, וּגְיִעַנוּ לְלִילָה הַזָּה, לְאַכְלָבָו מַצָּה וּמְרוֹר. בָּן, ה', אֶלְהֵינוּ וְאֶלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יְגִיעַנוּ לְמוֹעֵדים וּלְרַגְלִים אֶחָרִים, הַבָּאים לְקָרְאתֵנוּ לְשָׁלוֹם. שְׁמָחִים בְּבִנֵּין עִירָה, וּשְׁשִׁים בְּעַבּוֹדָתָה, וּנְאַכְלָל שֶׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים (בְּמוֹצָאי שְׁבָת אּוֹמְרִים מִן הַפְּסָחִים וּמִן הַזְּבָחִים), אֲשֶׁר יָגִיעַ דָם, עַל קִיר מִזְבֵּחַ לְרַצּוֹן, וּנוֹדָה לְךָ שִׁיר חֶדֶשׁ עַל גָּאַלְתָנוּ, וְעַל פְּדוֹת נְפִשְׁנָנוּ: ברוך אתה ה', גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

נָסָח אֶרְץ יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר גָּאַלנוּ וּגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרָיִם וְהִגִּיעַנוּ לְלִילָה הַזָּה
אֲבוֹתֵינוּ יְגִיעַנוּ לְרַגְלִים הַבָּאים לְקָרְאתֵנוּ לְשָׁלוֹם שְׁמָחִים בְּבִנֵּין עִירָה שְׁשִׁים בְּעַבּוֹדָתָה. וּנְאַכְלָל שֶׁם מִן
הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים שִׁיגַע דָם עַל קִיר מִזְבֵּחַ לְרַצּוֹן. וּנוֹדָה לְךָ שִׁיר חֶדֶשׁ עַל גָּאַלְתָנוּ
ברוך אתה ה' גָּאַל יִשְׂרָאֵל.

עִשָּׂה תִּמְןָן
ברוך אתה ה', אֶלְהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גָּאַלנוּ וּגָאַל אֶת־אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרָיִם, וְהִגִּיעַנוּ לְלִילָה הַזָּה,
לְאַכְלָבָו מַצָּה וּמְרוֹר: אַתָּה גָּאַל אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרָיִם בַּיָּד חִזְקָה וּבַזְרֹעַ נְטוּיה. כְּהִי
אָרוֹן מִצְרָיִם הַיּוֹ מְעוֹנִים וּמְשׁוּעֲבָדִים תְּחַת יָד פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרָיִם. גַּם שֵׁם פָּרוּ וּדְבָרָנוּ כַּעֲפֵר הָאָרֶץ

להבין את התפלה

ולאזרז הלבינו גבעו בקומה. דבר פרעה למחות את שם ולאג' זלים מקרוב תבל. הוא ועמו בעזה אחת היו ויתחכמו סוד על זרע ישראל. וימרוו את מהם בפרק ובתשnik גדול קצרה רוחם. ורע ישורון אונחה לבשו. כי יד אוניב גבריה עליהם. חי וקים שמע בקולם מלך מלכי המלכים האין להם. טוב וישר מהם געל משה ידי בחזון השלה. יחד הרעם בעאות ש-די ובמיינ געים נשפטו עני חם. כל בכוויהם לטבח מסר וראשית בטנם לדרגול הסיגר. לט נפליה עצקה גודלה במצרים גני ומספר גלן חוצטה. מעבדות להרות יעוז ידים ואין לועל במספר שבטים. ניחם בטוטו צור עולמים והגיים ליט סוף בלחמים לרם. סגד הם כהמון גליו ושונא רודף בהםון חילו. עיניהם נשאו למורים לבקש רחמים מאלייר יעקב. פיהם פחו געולי הי' לשנה למלאם לרוב נפלאותיו. געל רכען באוני עמו והשליך שונאיםם לתוך מי מצולחה. קרע הי' את מי ים סוף לקים שבועה שנשבע לאברהם אליע. ראו ידים בפגרי שונאיםם שהם מוטלים על שפתם. שירה זמורה ודברי היל אמר משה לפניו קונו. תקופה ותפארת ודרכי תשבחות אמרו פדים לפני גואלם.

ט hi אלקיע יגענו למועדים ולרגלים אחרים, הבאים לקראתנו לשלום. שמחים בגני עירך, וששימים בעבודתך, ונאלל שם מן הזבחים ומון הפסחים שיגיע דם על קיר מזבחך לדzon, ונודה לך שיר חדש על געולתנו, ועל פדות נפשנו: ברוך אתה י-י גואל ישראל²²:

כוס שני

הנני מוכן ומצון לךים מצות כוס שנייה מארבע כוסות לשם ייחוד קידשא ברייך והוא ושבינתיה על-ידי והוא טמיר ונעלם בשם כל-ישראל.

22. The difference in wording can be traced to two sources: גואל ישראל instead of ברכה הגדרה התמני

תלמוד גבלי מסכת פסחים דף קטו עמוד ב-וחותם בגאולה. רבי טרפון אומר: אשר געלנו ונאל את אוניותם ממערים, ולא היה חותם. רבי עקיבא אומר: ט hi אלקיע ואלהי אוניותינו יגענו למועדים ולרגלים אחרים הנאים לקראתנו לשלום, שמחים בגני עירך, וששימים בעבודתך, ונאלל שם (מן הפסחים ומון הזבחים) +מסורת הש"ס: [מן הזבחים ומון הפסחים] + ט, עד ברוך אתה הי' גאל ישראל. רשב"ס-וחותם געול-משיסים את ההודיה גערת געולה... ולקמן פלייג מה רבי טרפון רבי עקיבא בהאי רלה ודרכי טרפון פותח גערוך ואיע החותם גערוך מדי זהה ארلت פירות ובריות המעוטת דעליה הוראה היא ולרבי עקיבא חותם מה נמי גערוך לע' שמושיף בה דרכי ריבוי ונקשה.

תלמוד גבלי מסכת פסחים דף קיז עמוד ב-וחותם בגאולה. אמר רבא: קריית שמע והילל - גואל ישראל, דעתו תא - גואל ישראל. מא טעמא - דרכמי עיניו. אמר רבי זעירא;DKDISHA - אשר קדשו במעוטיו וצער, דעתו תא - קדשו במעיטה. מא טעמא - דרכמי עיניו. רשב"ס-וחולל של ערבי פסחים שחותם גאל ישראל לרבי עקיבא דמתניתן שמספר ומשבה על געולת ישראל שעבירה. דעתו תא גואל ישראל-שאן מהפליין על העתיד.

רבי עקיבא seems to be making a compromise between the positions of רבי טרפון and רבי עקיבא that the theme of the החתימה should be גואל ישראל because just before the theme of the החתימה needs a ערלה but they disagree that the theme of the החתימה must be רשב"ס when the prayer concerns the future, the must be ערלה.

ברוך אתה ה', אָלְהַיּוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בָּרוּךְ פָּרִי הַגָּפָן:

רחצה

נותלים ידיים וمبرכים:

ברוך אתה ה', אָלְהַיּוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קָדְשָׂנוּ בְמִצּוֹתֵינוּ, וַצְוָנוּ עַל נְטִילַת יָדִים:

מציה. מצה

נותל את המצות של הקערה וمبرך

ברוך אתה ה', אָלְהַיּוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמּוֹצִיא לְחַם מִן הָאָרֶץ:

מניח את המצאה התחרתונה ובעוודו אווחז את העליונה ואת הפרוסה מברך

ברוך אתה ה', אָלְהַיּוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קָדְשָׂנוּ בְמִצּוֹתֵינוּ וַצְוָנוּ עַל אֲכִילַת מִצָּה:

נוסף ארץ ישראל
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשו במצותו וצונו על אכילת מצה מרור בלילה זהה להזכיר
גבורתו של מלך الملכים ברוך הוא שעשה נסים לאבותינו בזמן הזה בעבר אברהם יצחק ויעקב
ברוך אתה ה' זכר הברית.²³ ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ אמן.

אוכלים כשייעור שני זיתים מצה וטובלים במלח

23. In the bracha of ברכת המזון, the two mitzvot of מצה and eating the maror are mentioned, but the reference to the携带 of the maror is omitted. This may be a carryover from the way the seder was held in the past. There is no evidence that anything more than the maror was recited while the families ate the matza and the maror together. What we view today as the携带 of the maror may have been viewed as bringing the maror and eating it at the time of the seder. That goal was accomplished by bringing the maror and eating it at the time of the seder.

להבין את התפלה

מְרוֹר

ליקח כוית מרור, טובלו בחروسת וمبرך ואוכלו

ברוך אתה ה' א-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אשר קדשנו במצוותיו וצונו על אכילת מרור:

כּוֹרֵךְ

פורס כוית מהמצה השלישית וכוית מרור, טובלו בחروسת, כורכים יחד ואוכלים בהסיבה ואומר

זכור למקדש בהילל: בין עשה הליל בזמן שבית המקדש היה קיים. היה כורך פסח מצה ומרור ואוכל ביחד. לקים מה שגנאמר: על-מצות ומרורים יאכלו:

שַׁלְّחֵנוּ עֹזֶרֶךְ

צְפּוֹן

אוכלים את האפיקומן

כּוֹרֵךְ

ברכת המזון

שיר המעלות בשוב ה' את שבת ציון ההינו בחלמים: או יملא שחוק פינו ולשוננו רנה או יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה: הגדיל ה' לעשות עמנו ההינו שמחים: שיבת ה' את שביתנו באפיקומים בNEGIB: הזרעים בדמעה ברנה יקצרו: הלוך ילוך ובכח נשא משך הזרע בא יבא ברנה נשא אלמתיו:

המזמן: רבותי נברך!

המסובין: יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם.
המזמן: יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם. בראשות מרן ורבנן ורבותי, נברך
(אָלְהַיִנוּ שְׁאָכְלָנוּ מִשְׁלֹו).

המסובין: ברוך (אָלְהַיִנוּ שְׁאָכְלָנוּ מִשְׁלֹו וּבְטוּבוֹ חִינּוּ).
המזמן: ברוך (אָלְהַיִנוּ שְׁאָכְלָנוּ מִשְׁלֹו וּבְטוּבוֹ חִינּוּ).

ברוך הוא וברוּך שמו:

ברוך אתה ה', אָלְהַיִנוּ מלך העולם, הוו נא כת העולם בלו בטיבו בבחן בחסד
וברחמים הווא נזון לחם לכלבשר כי לעולם חסדו. ובטיבו הגודל תמיד לא חסר
לני, ואל ייחסר לנו מזון לעולם ועד. בעבר שמזהadol, כי הוא אל אין ומפרנס לפל
ומטיב לפל, ומכין מזון לכל בריאות אשר ברא. ברוך אתה ה', הוו נא הפל:

מושך ארץ ישראל
נברך שאכלנו משלו ומטיבו חיינו ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם

או בפסח גאלת
דורשי הוי כבוד הצלה
והושעת זכור עשי עוגות
כנאמר וימחר אברהם האהלה
על שרה ויאמר מהרי שלש
סאים קmach סלת לושי ועשי
עוגות ונאמר פותח את ידך
ומשביע לכל חי רצונו ברוך
אתה ה' הוו את הכל
זאת חקמת הפסח טהרתו
ידדים כולם יצאו שמחים
לשמור את חדש האביב
כנאמר שמר את חדש האביב
ועשית פסח ל' א-להיך כי
בחדר האביב הוציאך ה'
א-להיך מצרים לילה ונאמר
ואכלת ושבעת וברכת את ה'
א-להיך על הארץ הטובה אשר
נתן לך זכרת

להבין את התפלה

The manuscript containing the הגדה according to נוסח ארץ ישראל ends here.

נודה לך ה' אָלְהֵינוּ על שהנחלת לאבותינו, ארץ חמדת טובה ורחהבה, ועל שהוציאתנו ה' אָלְהֵינוּ מארץ מצרים, ופריתנו, מבית עבדים, ועל בריתך שחתמתם בברנו, ועל תורתך שלמדתנו, ועל חוקך שהודעתנו ועל חיים חן וחסד ש htonlתנו, ועל אכילת מזון שאתה זו ומפרנסותנו תמיד, בכל יום ובכל עת ובכל שעיה:

ועל הפל ה' אָלְהֵינוּ אנחנו מודים לך, וمبرכים אותך, יתברך שםך בפי כל חי תמיד לעולם ועד. בכתוב, ואבלת ושבעת, וברכת את ה' אליהך על הארץ הטבה אשר נתנו לך. ברוך אתה ה', על הארץ ועל המזון:

רחם נא ה' אָלְהֵינוּ, על ישראל עמה, ועל ירושלים עירך, ועל ציון משפט בבודה, ועל מלכות בית דוד משיחך, ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שםך עליו. אָלְהֵינוּ, אבינו, רענו, זוננו, פרנסנו, ובלב לנו, והרוח לנו ה' אָלְהֵינוּ מהרה מפל צרותינו, וננא, אל תצרכנו ה' אָלְהֵינוּ, לא לידי מתנת בשר ודם, ולא לידי הלואתם. כי אם לידך המלאה, הפטורה, הקדושה והרחהבה, שלא נבוש ולא נבלם לעולם ועד:

לשבת רצה והחלינו ה' אָלְהֵינוּ במצוותיך ובמצוות يوم השבעי השבת הגדול והקדוש זהה. כי يوم זה גדול וקדוש הוא לפניה, לשבת בו ולנוח בו באהבה במצוות רצונך וברצונך הניח לנו ה' אָלְהֵינוּ, שלא תהא ערה ויגזן ואנחת ביום מנוחתנו. והראנו ה' אָלְהֵינוּ במלחמה ציון עירך, ובבנייה ירושלים עיר קדשך, כי אתה הוא בעל היישעות ובעל הפתחות:

אָלְהֵינוּ ואלקי אבותינו, יעלה ויבא ויגיע, ויראה, וירצה, וישמע, ויפקד, ויזכר זכרונו ופקדונו, זכרון אבותינו, זכרון מ收拾ן בן דוד עבדך, זכרון ירושלים עיר קדשך, זכרון כל עםך בית ישראל לפניה, לפליה לטובה לחן ולחסד ורחמים, לחיים ולשלום ביום חג המצוות זהה. זכרנו ה' אָלְהֵינוּ בו לטובה. ופקדנו בו לברכה. והושיענו בו לחיים, וברבר ישועה ורחמים, חיים וחגנו, ורחם עליינו והושיענו,

בְּיַאֲלֵיךְ עִנְינוּ, בְּיַאֲלֵיךְ חָנוֹן וְרַחֲוִם אַתָּה:

וּבְנָה יְרוּשָׁלָם עִיר הַקָּדָשׁ בַּמְּהֻרָה בִּימֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה ה', בָּנוּה בְּרַחְמֵיו יְרוּשָׁלָם.
אמֶן

בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל אֲבָינוּ, מֶלֶבָנוּ, אֲדִירָנוּ בָזָרָנוּ, גּוֹאָלָנוּ,
יוֹצְרָנוּ, קָדוֹשָנוּ קָדוֹשׁ יַעֲקֹב, רֹזְעָנוּ רֹזְעָה יִשְׂרָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב, וְהַמֶּטֶיב לְפָל, שְׁבָכָל
יּוֹם וַיּוֹם הוּא הַטּוֹב, הוּא מֶטֶיב, הוּא יַטִּיב לָנוּ. הוּא גּוֹמְלָנוּ, הוּא יַגְמְלָנוּ
לָעֶד לְחֵן וְלִחְסָד וְלִרְחָמִים וְלִרְחָוֹת הַצָּלָה וְהַצָּלָה בְּרָכָה וִישׁוּעָה, נְחַמָּה, פְּרָנָסָה
וּכְלָבָלָה, וְרַחְמִים, וְחִים וְשָׁלוֹם, וְכָל טּוֹב, וּמְכָל טּוֹב לְעוֹלָם אֶל יְחִיסָרָנוּ:

הַרְחָמָן, הוּא יִמְלֹך עַלְנוּ לְעוֹלָם וְעַד.

הַרְחָמָן, הוּא יִתְבָּרַך בְּשָׁמִים וּבָאָרֶץ.

הַרְחָמָן, הוּא יִשְׁתַּבְחַ לְדוֹר דּוֹרִים, וַיִּתְפָּאַר בָּנוּ לָעֶד וְלִנְצָחָנִים, וַיִּתְהַדֵּר בָּנוּ לָעֶד
וְלְעוֹלָמִי עוֹלָמִים.

הַרְחָמָן, הוּא יִפְרָנֵסָנוּ בְכָבוֹד.

הַרְחָמָן, הוּא יִשְׁבּוֹר עַלְנוּ מִעַל צְוָארָנוּ וּוּהָוּ יַולְיכָנוּ קּוֹמְמִית לְאַרְצָנוּ.

הַרְחָמָן, הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרַבָּה בַּבִּית הַזָּה, וּעַל שְׁלַחּוּ זֶה שָׁאַכְלָנוּ עַלְיוֹ.

הַרְחָמָן, הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֶלְيָהוּ הַנְּבִיא זָכָר לְטוֹב, וַיְבָשֶׁר לָנוּ בְשָׂרוֹת טֻבּוֹת
יְשׁוּעָות וְנְחָמּוֹת.

הַרְחָמָן, הוּא יִבְרַך אֶת (אָבִי מָורי) בַּעַל הַבִּתְהָרָה, וְאֶת (אָמִי מָוֶרֶתִי) בַּעַלְתְּ הַבִּתְהָרָה
הַזָּה, הַרְחָמָן, הוּא יִבְרַך אֶתְתִּי (וְאָבִי וְאָמִי וְאָשָׁתִי וְוּרְעִי וְאֶת בֶּל אֲשֶׁר לִי).

הַרְחָמָן, הוּא יִבְרַך אֶת בַּעַל הַבִּתְהָרָה, וְאֶת אָשָׁתוּ בַּעַלְתְּ הַבִּתְהָרָה.

אָזָתָם וְאֶת בִּתְהָרָה וְאֶת זָרָעָם וְאֶת בֶּל אֲשֶׁר לָהֶם אָזָתָנוּ וְאֶת בֶּל אֲשֶׁר לָנוּ, בְּמוֹ
שְׁנַתְבָּרְכוּ אֲבֹתֵינוּ, אֲבָרָהָם יְצָחָק וַיַּעֲקֹב: בְּפָל, מְפָל, פָל. בְּנֵי יִבְרַך אָזָתָנוּ בְּלָנוּ יְחִיד.

בְּבָרְכָה שְׁלָמָה, וּנְאָמֶן:

בְּמָרוֹם יַלְמְדוּ עַלְיָהּ וּעַלְנוּ זָכִות, שְׁתַהָא לְמִשְׁמָרָת שְׁלוֹם, וְגַשְׁא בְּרָכָה מֵאַת ה'
וְצְדָקָה מִאֱלֹהִי יִשְׁעָנוּ, וְנִמְצָא חַן וְשָׁכֵל טּוֹב בְּעַנִּי אֱלֹהִים וְאָדָם:

להבין את התפלה

לשבת הרחמן, הוא ינחילנו يوم שבתו ומנוחה לחי העולמים.

הרחמן, הוא ינחילנו يوم שבתו טוב.

הרחמן, הוא יזבנו לימות המשיח ולחיי העולם הבא.

מגדול ישועות מלבו, ועשה חסד למשיח לדור ולזרכו עד עולם: עשה שלום במרומיו, הוא יעשה שלום, עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמן:

יראו את ה' קדשו, כי אין מחסור ליראיו: בפירים רשו ורעבו, ודורישי ה' לא יחסרו כל טוב: הוזו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו: פותח את ידה, ומשביע לכל חי רצון: ברוך הגבר אשר יבטח בה, והוא היה מבטחו: נער היה גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב, וירעו מבקש לחם: ה' עוז בעמו יתנו, ה' יברך את עמו בשלום:

כוס שלישיית

הנני מוכן ומזמין לךים מצות כוס שלישיית מאربע כוסות לשם יהוד קודשא בריך הוא ושבינתיה על-ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל-ישראל.

ברוך אתה ה', אל-הינו מלך העולם, בורא פרי הארץ:

מוזגים כוס מיוחדת לאליהו הנביא, ופותחים את הדלת ואומרים

שפך חמתק אל-הגוים, אשר לא ידעך ועל-מלכות אשר בשמך לא קראו: כי אבל אתה יעקב. ואת-גנו השם: שפך-עליהם זעםך, וחרוץ אף ישיגם: תרדף בארי ותשמידם, מתחת שמך ה':

הילל

לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תנו כבוד, על חסך על אמתך. למה יאמרו הגוים, אלה נא אל-היהם. ואל-הינו בשמיים כל אשר חפץ עשה. עצביהם בסוף זהב, מעשה ידי

אדם. פה להם ולא ידברו, עיניהם להם ולא יראו. אוזניים להם ולא ישמעו, אף להם ולא יריחו. ידיהם ולא ימשו, רגליים ולא יהלכו, לא יתגעו בגרזנים. כמו שהם יהיו עשייהם, כל אשר בטה בהם: ישראל בטח בה, עזרים ומגנס הוא. בית אהרן בטחו בה, עזרים ומגנס הוא. יראי ה' בטחו בה, עזרים ומגנס הוא:

ה' זכרנו יברך, יברך את בית ישראל, יברך את בית אהרן. יברך יראי ה', הקטנים עם הגדלים. יסף ה' עלייכם, עליכם ועל בנייכם. ברוכים אתם לה, עשה שמים וארץ. השמים שמים לה, והארץ נתן לבני אדם. לא המתים יהלו יה, ולא בל ירדי דומה. ואנחנו נברך יה, מעתה ועד עולם, הללiah:

אהבתני כי ישמעה, את קולי תחנuni. כי הטה אונו לי, ובימי אקררא: אפפוני חבלוי מוות, ומצרי שואל מצאוני צרה וניגון אמצע. ובשם ה' אקררא, אנה ה' מלטה נפשי. חנון ה' וצדיק, ואלהינו מرحם. שמר פתאים ה' דלותי ולי יהושיע. שובי נפשי למנוחיבי, כי ה' גמל עליבי. כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה, את רגלי מדחי. אתה לך לפני ה', בארצות החים. האמנתי כי אדרבר, אני עניתי מאד. אני אמרתי בחפצי בכל האדם כוב.

מה אשיב לה, כל תגמולזה עלי. כוס ישועות אשא, ובשם ה' אקררא. נדרי לה אשלים, נגדה נא לכל עמו. יקר בעני ה' המותה לחסידיו. אנה ה' כי אני עבדך אני עבדך, בן אמתך פתחת למוסרי. לך אובה זבח תודה ובשם ה' אקררא. נדרי לה אשלים נגדה נא לכל עמו. בחרחות בית ה' בתוככי ירושלים הללiah.

הלו את ה', כל גוים, שבחוהו כל האממים. כי גבר עליינו חסדו, ואמת ה' לעולם הללiah:

הוזו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו:
יאמר נא ישראל, כי לעולם חסדו:
יאמרו נא בית אהרן, כי לעולם חסדו:
יאמרו נא יראי ה', כי לעולם חסדו:

להבין את התפלה

מן המצרים קראתי לך, ענני במצרים לא אירא, מה יעשה לי אדם. כי לוי בעזורי, ואני אראה בשנאי. טוב לחסות בה, מבטח באדם. טוב לחסות בה, מבטח בנדיבים. כל גוים סובוני בשם ה' כי אמילים. סובוני גם סובוני בשם ה' כי אמילים. סובוני בדברים דעכו באש קוצים, בשם ה' כי אמילים. דחיה רחיתני לנפל, וה' עוזני. עזיו וומרת יה, ויהי לי לישועה. קול רעה וישועה באלהי צדיקים, ימין ה' עשה חיל. ימין ה' רוממה, ימין ה' עשה חיל. לא אמות כי אחיה, ואספר מעשי יה. יסר יסני יה, ולפנות לא נתני, פתחו לי שעריך צדק, אבא בם אודה יה. זה השער לה, צדיקים יבואו בו. אודה כי עניתני, ותהי לי לישועה. אודה כי עניתני ותהי לי לישועה. אבן מאסו הבוגנים, היהתה לראש פנה. אבן מאסו הבוגנים, היהתה לראש פנה. מאת היהתה זאת, היא נפלאת בעינינו: מאת היהתה זאת, היא נפלאת בעינינו. זה היום עשה ה', נגילה ונשמחה בו. זה היום עשה ה', נגילה ונשמחה בו.

אנא ה' הוֹשִׁיעָה נא:
אנא ה' הוֹשִׁיעָה נא:
אנא ה' הצליחה נא:
אנא ה' הצליחה נא:

ברוך הבא בשם ה', ברכנויכם מבית ה'. ברוך הבא בשם ה', ברכנויכם מבית ה'. אל ה' ויאר לנו, אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח. אל ה' ויאר לנו, אסרו חג בעבותים, עד קרנות המזבח. אליו אתה ואודה אלהי ארוממה. אליו אתה ואודה אלהי ארוממה: הודה לך כי טוב, כי לעולם חסדו: הודה לך כי טוב, כי לעולם חסדו.

הודה לך כי טוב, כי לעולם חסדו: הודה לא-להי האלים, כי לעולם חסדו: הודה לא-אדני האדנים, כי לעולם חסדו: לעשה נפלאות גדולות לבוז, כי לעולם חסדו: לעשה השמים בתבונה, כי לעולם חסדו: לרוקע הארץ על הימים, כי לעולם חסדו: לעשה אורים גורדים, כי לעולם חסדו: את השמש לממשלה ביום, כי לעולם חסדו: את הירח וכוכבים למלשלות בליל, כי לעולם חסדו: למפה מצרים בבכורייהם, כי לעולם חסדו: וויצא ישראל מתוכם, כי לעולם חסדו: ביד חזקה ובזרע נטויה, כי לעולם חסדו: לגירם סוף לגזרים, כי לעולם חסדו: והעיר ישראל בתוכו, כי

לעוֹלָם חֶסְדָו: וַיַּעֲרֵר פְּרֻעָה וְחִילּוּ בַּיּוֹם סֻוֹף, כִּי לְעוֹלָם חֶסְדָו: לְמַולְיךָ עַמוֹ בַּמִּדְבָּר, כִּי
לְעוֹלָם חֶסְדָו: לְמִכָּה מַלְכִים גָּדוֹלִים, כִּי לְעוֹלָם חֶסְדָו: וַיַּהַרְגֵ מַלְכִים אֲדִירִים, כִּי
לְעוֹלָם חֶסְדָו: לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאָמָרִי, כִּי לְעוֹלָם חֶסְדָו: וַיַּעֲזֵג מֶלֶךְ הַבְּשָׂן, כִּי לְעוֹלָם
חֶסְדָו: וַיִּנְתַּן אָרֶצָם לְנַחַלָה, כִּי לְעוֹלָם חֶסְדָו: נַחַלָה לִיְשָׁרָאֵל עַבְדוֹ, כִּי לְעוֹלָם חֶסְדָו:
שֶׁבְשִׁפְלָנוּ זָכַר לָנוּ, כִּי לְעוֹלָם חֶסְדָו: וַיַּפְרַקְנוּ מִצְרָיִם, כִּי לְעוֹלָם חֶסְדָו: נַזְתַּן לִפְנֵם
לְכָל בָּשָׂר, כִּי לְעוֹלָם חֶסְדָו: הוֹדוּ לְאֶלְהָיו הַשְׁמִים, כִּי לְעוֹלָם חֶסְדָו:

בשפת כל חי, תברך את שמה ה' אֱלֹהֵינוּ. ורוח כלبشر, תפאר ותרוםם זכרך
מלפני תמיד, מן העולם ועד העולם אתה אל. ומבלעדך אין לנו מלך גואל
ומושיע, פודה ומציל ומפרנס ומרחם, בכל עת צרה וצוקה. אין לנו מלך אלא אתה:
אליה דראשונים והאחרונים, אֱלוֹהָה כל בריות, אדון כל תולדות, המהיל בرب
התשבחות, המנהג עולמו בחסד, ובבריותו ברחמים. וה' לא ינום ולא ישן, המעריך
ישנים והמקיז נרדמים, והמשיח אלמים, והמתיר אסורים, והסומך נופלים, והזוקף
בפופים, לך לבודך אנחנו מודים. אלו פניו מלא שירה ביום, ולשונו רעה בהמון גלי,
ושפטותינו שבך במרחבך רקיע, ועינינו מאירות בשמש ובירח, וידינו פרושות
בגשרי שמים, ורגלינו קלות באילות, אין אנחנו מספיקים, להזות לך ה' אֱלֹהֵינוּ
ואלהי אבותינו, ולבך את שמה על אחת מאלף אלף אלפי אלפיים ורבבי רבבות
פעמים, הטובות שעשית עם אבותינו ועמננו. ממצרים גאלתנו ה' אֱלֹהֵינוּ, ו מבית
עבדים פדיתנו, ברעב זנתנו, ובסבע לפלאתנו, מחרב הצלתנו, ומדבר מלטתנו,
וממלחים רעים ונאמנים דליותנו: עד הנה עזרינו רחמים, ולא עזובנו חסידך ולא
תטהנו ה' אֱלֹהֵינוּ לנצח. על בין אברים שפלגת בננו, ורוח ונשמה שנפחת באפינו,
ולשון אשר שמך בפיינו, הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממי ויעריצץ ויקדישו
וימליךך את שמה מלפני, כי כל פה לך יודה, וכל לשון לך תשבע, וכל ברך לך
תברע, וכל קומה לפניה תשתחוה, וכל לבבות יראותך, וכל קרב וכליות יזמרו
לשמה. בדבר שפתותך, כל עצמותי תאמרנה ה' מי במוך. מציל עני מחזק ממענו, ועני
ואביו מגלו: מי ידמה לך, מי ישווה לך ומי יערכ לך: הא-ל הגדול הגבור והנורא.
אל עליון קנה שמים וארץ: נהלהך ונשבחך ונפארך ונברך את שם קדשו:
כאמור, לדוד, ברבי נפשי את ה', וכל קרבך את שם קדשו:

להבין את התפלה

הִיא־ל בְתַעֲצָמוֹת עַזָּה, הַגָּדוֹל בְכֻבָד שֶׁמֶךְ. הָגָבָר לְנֶצֶח וְהַפֹּרָא בְנוֹרָאותֶיךָ. הַמֶּלֶךְ הַיֹּשֵב עַל כִּסֵּא רַם וְגַשְׂא:

שוכן עד, מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ: וְכֹתוֹב, רַפַּנִי צָדִיקִים בָּהּ, לִישְׁרִים נָאוֹה תִּהְלָה. בַּפִּי יִשְׁרִים תִּתְהַלֵּל. וּבְדָבָרִי צָדִיקִים תִּתְבְּרֹךְ. וּבְלַשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרֹצֶם. וּבְקָרְבָן קָדוֹשִׁים תִּתְקַדְשָׁה:

וּבְמִקְהָלוֹת רַבּוֹת עַמְךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּרַנְהָה יִתְפָּאֵר שֶׁמֶךְ מַלְבָּנוֹ, בְּכָל דָּזָר וְדָזָר,
שְׁפִין חֹבֶת כָּל הַצּוֹרִים, לְפָנֵיהֶה אֱלֹהִינוּ, וְאֱלֹהִי אֲבוֹתֵינוּ, לְהַזּוֹת לְהַלֵּל לְשִׁבְחָה
לְפָאֵר לְרוֹצֶם לְהַדֵּר לְבָרָךְ לְעַלְהָה וּלְקָלָס, עַל כָּל דָּבָרִי שִׁירֹות וְתִשְׁבָחוֹת הָוֶד בֵּן יִשְׁיָּוּ
עֲבָדָךְ מֶשִׁיחָךְ:

יִשְׁתַבֵּחַ שֶׁמֶךְ לְעַד מַלְבָּנוֹ, הִיא־ל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בְשָׁמִים וּבָאָרֶץ. בַּי לְךָ נָאָה,
הִי אֱלֹהִינוּ וְאֱלֹהִי אֲבוֹתֵינוּ: שִׁיר וְשִׁבְחָה, הַלֵּל וּזְמָרָה, עַז וּמִמְשָׁלָה, נֶצֶח, גָּדוֹלָה
וְגָבוֹרָה, תִּהְלָה וְתִפְאָרָת, קָרְשָׁה וּמְלֹכוֹת. בְּרָכוֹת וְהַזְּדוֹאות מִעְתָה וְעַד עוֹלָם.

יַהֲלֹוק הִי אֱלֹהִינוּ בְלִמְעָשִׂה, וְחַסִידִיךָ צָדִיקִים עֹשִׂי רְצׂוֹנָה, וְכָל עַמְךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל
בְּרַנְהָה יוֹדוֹ וַיְבָרְכוּ וַיְשִׁבְחוּ וַיְפָאַרְוּ וַיְרֹצְמָו וַיְעִרְיוּ וַיְקַדְשָׁו וַיְמַלְיכָו אֶת שֶׁמֶךְ מַלְבָּנוֹ,
בַּי לְךָ טֹב לְהַזּוֹת וְלִשְׁמַךְ נָאָה לְזָמָר, בַּי מְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֱלֹהִים. בְּרוּךְ אַתָּה
הִי, מֶלֶךְ מַהְלָל בְתִשְׁבָחוֹת.

נוסח תימן

The **הגדה** ends here. They drink the fourth cup without making a **ברכה**. A note on this point indicates that since not much time has elapsed since making the **ברכה** on the third cup of wine, it is not necessary to make another **ברכה**. It is their custom to then recite all of **שיר השירים**. In the current versions of the **הגדה** according to **תרגום נוסח תימן**, the **ברכה** for **שיר השירים** is provided together with a Hebrew translation.

שותים כוס רביעית וمبرכים ברכה אחרונה

ברוך אתה ה', אָלְהַיּוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בָּרוּךְ פָּרִי הַגֶּפֶן:

ברוך אתה ה', אָלְהַיּוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל הַגֶּפֶן וְעַל פָּרִי הַגֶּפֶן.

וְעַל תְּנוּבַת הַשְׁדָה, וְעַל אָרֶץ חִמְדָה טוֹבָה וַרְחָבָה, שְׁרֵצִית וְהַנְּחָלָת לְאֶבֶותינוּ,
לְאַכְול מִפְרִיה וְלִשְׁבּוּעַ מִטוֹבָה. רְחֵם נָא ה', אָלְהַיּוּ מֶלֶךְ עַמָּה, וְעַל יְרוּשָׁלָם
עִירָה, וְעַל צִיּוֹן מִשְׁבֵּן כְּבוֹדָה, וְעַל מִזְבֵּחַ וְעַל הַיְכָלָה. וּבְנָה יְרוּשָׁלָם עִיר הַקָּדָש
בְּמִהְרָה בִּימֵינוּ, וְהַעֲלָנוּ לְתוֹכָה, וְשִׁמְחָנוּ בְבִנְיָנָה וּנְאַכְלָמִפְרִיה וּנְשַׁבַּע מִטוֹבָה,
וּנְבָרֶכֶת עֲלֵיכָה בְקָדְשָׁה וּבְטָהָרָה
(בשבת וְרִצָּה וְהַחֲלִיכָנוּ בַיּוֹם הַשְׁבָת הַזֶּה).

וְשִׁמְחָנוּ בַיּוֹם חַג הַמִּצְוֹת הַזֶּה. בַי אָתָה ה', טוֹב וּמִטִּיב לְכָל, וּנוֹדָה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל
פָרִי הַגֶּפֶן. ברוך אתה ה', על הארץ ועל פרי הגפן:

סדר רב עמרם גאון

The **הגדה** ends here.

נְרָצָה

חֶסֶל סְדוּר פֶּסַח בְּהַלְכָתוֹ, בְּכָל מִשְׁפְּטוֹ וְחַקְתוֹ. בְּאַשְׁר זָכִינוּ לִסְדַּר אֹתוֹ, בְּן נֹזֶה
לְעִשּׂוֹתָו. זֶה שָׁוכֵן מַעֲונָה, קֹומֵם קְהֵל עֲדָת מֵמָנָה. בְּקָרוֹזֶב נְהַל נְטָעִי בְּנָה, פְּדוּיִים
לִצְיוֹן בְּרָגָה.

לשנה הבאה בירושלים:

להבין את התפלה

ובכן "זיהי בחצי הלילה".

או רוב נספים הפלאת בלילה, בראש אשמורות זה הלילה, אם צדק נצחתו בנהלך לו לילה, יהיה בחצי הלילה.

דנת מלך גור בחלום הלילה, הפחדת ארמי באמש לילה, וישראל למלאך ויוכל לו לילה, יהיה בחצי הלילה.

יער בכוורי פתרוס מחתה בחצי הלילה, חילם לא מצאו בקומו בלילה, טיסת נגיד חרשת סלית בכוכבי לילה, יהיה בחצי הלילה.

יעץ מחרף לנוף אווי, הזבשת פגורי בלילה, פרע בל ומצבו באישון לילה, לאיש חמודות נגלה רוחות לילה, יהיה בחצי הלילה.

משתבר בכל קדר נחרג בו בלילה, נושא מבור אריות פוטר בעתותי לילה. שנאה נטר אגgi יכתב ספרים לילה, יהיה בחצי הלילה.

עוררת נצח עליו בנרד שנות לילה, פורה תדרוז לשומר מה מלילה, צרכ בשמר ושח אתה בקר וגם לילה, יהיה בחצי הלילה.

קרב يوم אשר הוא לא יום ולא לילה, גם הודיע כי לך היום אף לך הלילה, שומרים הפקד לעיר כל היום וכל הלילה, תאיר באור يوم חשבת לילה, יהיה בחצי הלילה:

בליל סדר שני

ובכן "זאמראתם זבח פסח".

אם גבורתיך הפלאת בפסח, בראש כל מועדות נשאת פסח, גלית לאורה חצות ליל פסח, ואמרתם זבח פסח.

דְלַתִי דְפִקְתָ בְחֵם הַיּוֹם בְפֶסַח, הַסְעִיד נוֹצִים עֲגֹת מְצֹות בְפֶסַח, וְאֶל הַבָּקָר רַע זָכָר
לְשׂוֹר עַרְךָ פֶסַח, וְאָמְרָתָם זְבַח פֶסַח.

זְעָמוֹ סְדוּמִים וְלֹהֲטוֹ בְאַשׁ בְפֶסַח, חַלֵץ לֹט מֵהֶם, וְמְצֹות אֲפָה בְקָז פֶסַח, טָאַטָאת
אַדְמָת מַף וַנְפָ בְעַבְרָך בְפֶסַח, וְאָמְרָתָם זְבַח פֶסַח.

י-ה, רָאשׁ בֶל אָזְן מְחֻצָת בְלִיל שָׁמֹור פֶסַח, בְבִיר, עַל בֵן בְכֹור פֶסַחַת בְּדָם פֶסַח,
לְבָלַתִי תַת מְשֻחָית לְבָא בְפִתְחֵי בְפֶסַח, וְאָמְרָתָם זְבַח פֶסַח.

מִסְגָּרָת סָגָרָה בְעַתּוֹתִי פֶסַח, נִשְׁמַדָה מִדִין בְצָלִיל שְׁעוֹרִי עַמְרָ פֶסַח, שִׁרְפָּוּ מִשְׁמָנִי
פּוֹל וְלוֹד בַּיקְדָ יְקוֹד פֶסַח, וְאָמְרָתָם זְבַח פֶסַח.

עַזְדָּה הַיּוֹם בְנֵב לְעַמּוֹד, עַד גַּעַת עֲוֹנָת פֶסַח, פָס יָד בְתִבְהָה לְקַעַקָע צָול בְפֶסַח, צְפָה
הַצְפִּית עַרְזָה הַשְׁלָחָן, בְפֶסַח, וְאָמְרָתָם זְבַח פֶסַח.

קְהַל בְּפֶסַח הַדָּסָה צָום לְשִׁלְיש בְפֶסַח, רָאשׁ מִבֵּית רְשָׁע מְחֻצָת בְּעֵץ חַמְשִׁים בְפֶסַח,
שְׁתִי אֶלְהָ רְגֻעָה, תְבִיא לְעוֹצִית בְפֶסַח, תְעֹז יְהָה וְתָרוֹם יְמִינָה, בְלִיל הַתְקִדְשׁ חָג
פֶסַח, וְאָמְרָתָם זְבַח פֶסַח.

בַּי לֹז נָאָה, בַּי לֹז יְאָה.

אָדִיר בְמַלּוּכָה, בְחוֹר בְהַלְכָה, גְדוּדִיו יְאָמְרוּ לוֹ:
לְדָ וְלָה, לְדָ בַּי לָה, לְדָ אָפָלָה, לְדָ ה' הַמְמַלְכָה.
בַּי לֹז נָאָה, בַּי לֹז יְאָה.

הַגּוֹל בְמַלּוּכָה, הַדּוֹר בְהַלְכָה, וְתִיקְיָו יְאָמְרוּ לוֹ:
לְדָ וְלָה, לְדָ בַּי לָה, לְדָ אָפָלָה, לְדָ ה' הַמְמַלְכָה.
בַּי לֹז נָאָה, בַּי לֹז יְאָה.

להבין את התפלה

זְבָאי בַּמְלֹוכָה, חֲסִין בַּהְלָכָה, טְפֵסֶרְיוּ יֹאמְרוּ לוּ:
לְךָ וְלָהּ, לְךָ בַּיְלָהּ, לְךָ אָפָלָהּ, לְךָ הַמְּמַלְכָהּ.
בַּיְלָזְנָאָהּ, בַּיְלָזְיָאָהּ.

יְחִיד בַּמְלֹוכָה, בַּבְּיר בַּהְלָכָה, לְמַזְדִּיו יֹאמְרוּ לוּ:
לְךָ וְלָהּ, לְךָ בַּיְלָהּ, לְךָ אָפָלָהּ, לְךָ הַמְּמַלְכָהּ.
בַּיְלָזְנָאָהּ, בַּיְלָזְיָאָהּ.

מוֹשֵׁל בַּמְלֹוכָה, נוֹרָא בַּהְלָכָה, סְבִיבִיו יֹאמְרוּ לוּ:
לְךָ וְלָהּ, לְךָ בַּיְלָהּ, לְךָ אָפָלָהּ, לְךָ הַמְּמַלְכָהּ.
בַּיְלָזְנָאָהּ, בַּיְלָזְיָאָהּ.

עַנוּ בַּמְלֹוכָה, פּוֹדָה בַּהְלָכָה, צְדִיקִיו יֹאמְרוּ לוּ:
לְךָ וְלָהּ, לְךָ בַּיְלָהּ, לְךָ אָפָלָהּ, לְךָ הַמְּמַלְכָהּ.
בַּיְלָזְנָאָהּ, בַּיְלָזְיָאָהּ.

קָדוֹשׁ בַּמְלֹוכָה, רְחוּם בַּהְלָכָה, שְׁנָאָנוּ יֹאמְרוּ לוּ:
לְךָ וְלָהּ, לְךָ בַּיְלָהּ, לְךָ אָפָלָהּ, לְךָ הַמְּמַלְכָהּ.
בַּיְלָזְנָאָהּ, בַּיְלָזְיָאָהּ.

תְּקִיף בַּמְלֹוכָה, תְּזֻמֵּד בַּהְלָכָה, תְּמִימִיו יֹאמְרוּ לוּ:
לְךָ וְלָהּ, לְךָ בַּיְלָהּ, לְךָ אָפָלָהּ, לְךָ הַמְּמַלְכָהּ.
בַּיְלָזְנָאָהּ, בַּיְלָזְיָאָהּ.

אֲדִיר הוּא, יְבִנָה בַּיְתָו בְּקָרוֹב, בְּמִהְרָה בְּמִהְרָה, בְּיָמֵינו בְּקָרוֹב. אֶל בְּנָה, בְּנָה בִּיתָךְ בְּקָרוֹב.

בְּחוֹר הוּא, גָדוֹל הוּא, דָגָול הוּא, יְבִנָה בַּיְתָו בְּקָרוֹב, בְּמִהְרָה בְּמִהְרָה, בְּיָמֵינו בְּקָרוֹב.
אֶל בְּנָה, אֶל בְּנָה, בְּנָה בִּיתָךְ בְּקָרוֹב.

הדור הוא, ותיק הוא, זכאי הוא, חסיד הוא, יבנה ביתו בקרוב, ב מהרה ב מהרה,
ב ימינו בקרוב. אל בנה, אל בנה, בנה ביתה בקרוב.

טהור הוא, יחיד הוא, פביר הוא, למוד הוא, מלך הוא, נורא הוא, סגיב הוא, עוזו
הוא, פורה הוא, צדיק הוא, יבנה ביתו בקרוב, ב מהרה ב מהרה, ב ימינו בקרוב. אל
בנה, אל בנה, בנה ביתה בקרוב.

קדוש הוא, רחום הוא, שדי הוא, תקיף הוא, יבנה ביתו בקרוב, ב מהרה ב מהרה,
ב ימינו בקרוב. אל בנה, אל בנה, בנה ביתה בקרוב.

אחד מי יודע? אחד אני יודע: אחד אֶלְהָינוּ שְׁבָשָׁמִים וּבָאָרֶץ.
שנים מי יודע? שניים אני יודע: שני לחות הברית, אחד אֶלְהָינוּ שְׁבָשָׁמִים וּבָאָרֶץ.

שלשה מי יודע? שלשה אני יודע: שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד אֶלְהָינוּ
שְׁבָשָׁמִים וּבָאָרֶץ.

ארבע מי יודע? ארבע אני יודע: ארבע אמות, שלשה אבות, שני לחות הברית,
אחד אֶלְהָינוּ שְׁבָשָׁמִים וּבָאָרֶץ.

חמשה מי יודע? חמישה אני יודע: חמישה חומשי תורה, ארבע אמות,
שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד אֶלְהָינוּ שְׁבָשָׁמִים וּבָאָרֶץ.

ששה מי יודע? ששה אני יודע: ששה סדרי משנה, חמישה חומשי תורה, ארבע
אמות, שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד אֶלְהָינוּ שְׁבָשָׁמִים וּבָאָרֶץ.

שבעה מי יודע? שבעה אני יודע: שבעה ימי שבתא, ששה סדרי משנה, חמישה
חומשי תורה, ארבע אמות, שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד אֶלְהָינוּ
שְׁבָשָׁמִים וּבָאָרֶץ.

להבין את התפלה

שְׁמוֹנָה מֵי יְדֻעַ? שְׁמוֹנָה אֲנִי יְדֻעַ: שְׁמוֹנָה יְמִי מִילָה, שְׁבָעָה יְמִי שְׁבָתָא, שְׁשָׁה סְדָרִי
מִשְׁנָה, חֲמֶשָׁה חֻמְשִׁי תּוֹרָה, אַרְבָּע אַמְּהוֹת, שֶׁלֶשֶׁה אֲבוֹת, שְׁנִי לְחוֹת הַבְּرִית, אַחֲר
אֶלְהִינוּ שְׁבָשָׁמִים וּבָאָרֶץ.

תְּשָׁעָה מֵי יְדֻעַ? תְּשָׁעָה אֲנִי יְדֻעַ: תְּשָׁעָה יְרֵחִי לְדָה, שְׁמוֹנָה יְמִי מִילָה, שְׁבָעָה יְמִי
שְׁבָתָא, שְׁשָׁה סְדָרִי מִשְׁנָה, חֲמֶשָׁה חֻמְשִׁי תּוֹרָה, אַרְבָּע אַמְּהוֹת, שֶׁלֶשֶׁה אֲבוֹת, שְׁנִי
לְחוֹת הַבְּרִית, אַחֲר אֶלְהִינוּ שְׁבָשָׁמִים וּבָאָרֶץ.

עֲשָׂרָה מֵי יְדֻעַ? עֲשָׂרָה אֲנִי יְדֻעַ: עֲשָׂרָה דְּבָרִיא, תְּשָׁעָה יְרֵחִי לְדָה, שְׁמוֹנָה יְמִי
מִילָה, שְׁבָעָה יְמִי שְׁבָתָא, שְׁשָׁה סְדָרִי מִשְׁנָה, חֲמֶשָׁה חֻמְשִׁי תּוֹרָה, אַרְבָּע אַמְּהוֹת,
שֶׁלֶשֶׁה אֲבוֹת, שְׁנִי לְחוֹת הַבְּרִית, אַחֲר אֶלְהִינוּ שְׁבָשָׁמִים וּבָאָרֶץ.

אַחֲר עָשָׂר מֵי יְדֻעַ? אַחֲר עָשָׂר אֲנִי יְדֻעַ: אַחֲר עָשָׂר פּוֹכְבִּיא, עֲשָׂרָה דְּבָרִיא,
תְּשָׁעָה יְרֵחִי לְדָה, שְׁמוֹנָה יְמִי מִילָה, שְׁבָעָה יְמִי שְׁבָתָא, שְׁשָׁה סְדָרִי
מִשְׁנָה, חֲמֶשָׁה חֻמְשִׁי תּוֹרָה, אַרְבָּע אַמְּהוֹת, שֶׁלֶשֶׁה אֲבוֹת, שְׁנִי לְחוֹת הַבְּרִית, אַחֲר
אֶלְהִינוּ שְׁבָשָׁמִים וּבָאָרֶץ.

שְׁנִים עָשָׂר מֵי יְדֻעַ? שְׁנִים עָשָׂר אֲנִי יְדֻעַ: שְׁנִים עָשָׂר שְׁבָטִיא, אַחֲר עָשָׂר פּוֹכְבִּיא,
עֲשָׂרָה דְּבָרִיא, תְּשָׁעָה יְרֵחִי לְדָה, שְׁמוֹנָה יְמִי מִילָה, שְׁבָעָה יְמִי שְׁבָתָא, שְׁשָׁה סְדָרִי
מִשְׁנָה, חֲמֶשָׁה חֻמְשִׁי תּוֹרָה, אַרְבָּע אַמְּהוֹת, שֶׁלֶשֶׁה אֲבוֹת, שְׁנִי לְחוֹת הַבְּרִית, אַחֲר
אֶלְהִינוּ שְׁבָשָׁמִים וּבָאָרֶץ.

שֶׁלֶשֶׁה עָשָׂר מֵי יְדֻעַ? שֶׁלֶשֶׁה עָשָׂר אֲנִי יְדֻעַ: שֶׁלֶשֶׁה עָשָׂר מִדיָא, שְׁנִים עָשָׂר
שְׁבָטִיא, אַחֲר עָשָׂר פּוֹכְבִּיא, עֲשָׂרָה דְּבָרִיא, תְּשָׁעָה יְרֵחִי לְדָה, שְׁמוֹנָה יְמִי
מִילָה, שְׁבָעָה יְמִי שְׁבָתָא, שְׁשָׁה סְדָרִי מִשְׁנָה, חֲמֶשָׁה חֻמְשִׁי תּוֹרָה, אַרְבָּע אַמְּהוֹת, שֶׁלֶשֶׁה
אֲבוֹת, שְׁנִי לְחוֹת הַבְּרִית, אַחֲר אֶלְהִינוּ שְׁבָשָׁמִים וּבָאָרֶץ.

חָדָגְדִּיא, חָדָגְדִּיא דַזְבִּין אֲבָא בְתֵרִי זֹוִי, חָדָגְדִּיא, חָדָגְדִּיא.

וְאַתָּה שְׁוִינְרָא, וְאֶכְלָה לְגָדִיא, דַזְבִּין אֲבָא בְתֵרִי זֹוִי, חָדָגְדִּיא, חָדָגְדִּיא.

וְאַתָּה כְּלָבָא, וְנִשְׁךְ לְשְׁוִינְרָא, דְאֶכְלָה לְגָדִיא, דַזְבִּין אֲבָא בְתֵרִי זֹוִי, חָדָגְדִּיא, חָדָגְדִּיא.

וְאַתָּה חֻוְטָרָא, וְהַבָּה לְכָלָבָא, דְנִשְׁךְ לְשְׁוִינְרָא, דְאֶכְלָה לְגָדִיא, דַזְבִּין אֲבָא בְתֵרִי זֹוִי, חָדָגְדִּיא, חָדָגְדִּיא.

וְאַתָּה נֹוָרָא, וְשַׁרְף לְחֻוְטָרָא, דְהַבָּה לְכָלָבָא, דְאֶכְלָה לְגָדִיא, דַזְבִּין אֲבָא בְתֵרִי זֹוִי, חָדָגְדִּיא, חָדָגְדִּיא.

וְאַתָּה מִיאָ, וְכַבָּה לְנוֹוָרָא, דְשַׁרְף לְחֻוְטָרָא, דְהַבָּה לְכָלָבָא, דְאֶכְלָה לְגָדִיא, דַזְבִּין אֲבָא בְתֵרִי זֹוִי, חָדָגְדִּיא, חָדָגְדִּיא.

וְאַתָּה תּוֹרָא, וְשַׁתָּא לְמִיאָ, דְכַבָּה לְנוֹוָרָא, דְשַׁרְף לְחֻוְטָרָא, דְהַבָּה לְכָלָבָא, דְנִשְׁךְ לְשְׁוִינְרָא, דְאֶכְלָה לְגָדִיא, דַזְבִּין אֲבָא בְתֵרִי זֹוִי, חָדָגְדִּיא, חָדָגְדִּיא.

וְאַתָּה הַשׁוֹחֵט, וְשַׁחַט לְתוֹרָא, דְשַׁתָּא לְמִיאָ, דְכַבָּה לְנוֹוָרָא, דְשַׁרְף לְחֻוְטָרָא, דְהַבָּה לְכָלָבָא, דְנִשְׁךְ לְשְׁוִינְרָא, דְאֶכְלָה לְגָדִיא, דַזְבִּין אֲבָא בְתֵרִי זֹוִי, חָדָגְדִּיא, חָדָגְדִּיא.

וְאַתָּה מֶלֶאךְ הַמֹּות, וְשַׁחַט לְשׁוֹחֵט, דְשַׁתָּא לְתוֹרָא, דְשַׁתָּא לְמִיאָ, דְכַבָּה לְנוֹוָרָא, דְשַׁרְף לְחֻוְטָרָא, דְהַבָּה לְכָלָבָא, דְנִשְׁךְ לְשְׁוִינְרָא, דְאֶכְלָה לְגָדִיא, דַזְבִּין אֲבָא בְתֵרִי זֹוִי, חָדָגְדִּיא, חָדָגְדִּיא.

וְאַתָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְשַׁחַט לְמֶלֶאךְ הַמֹּות, דְשַׁחַט לְתוֹרָא, דְשַׁתָּא לְמִיאָ, דְכַבָּה לְנוֹוָרָא, דְשַׁרְף לְחֻוְטָרָא, דְהַבָּה לְכָלָבָא, דְנִשְׁךְ לְשְׁוִינְרָא, דְאֶכְלָה לְגָדִיא, דַזְבִּין אֲבָא בְתֵרִי זֹוִי, חָדָגְדִּיא, חָדָגְדִּיא.

להבין את התפלה

APPENDIX

The fact that the text of the **הגדה** differed from the text contained in the Babylonian version, is not surprising to anyone who has studied the history of the Geonic period. Nor is it unusual that the **גונאים** of Babylonia criticized the customs of the Jews who lived in **ארץ ישראל** at that time. One of the more famous diatribes against the customs of the Jews who lived in **ארץ ישראל** is found in **תשובות פרקי בן אבוי**²⁴. There the criticism concerned the failure of the Jews in **ארץ ישראל** to recite **שבת** on **שבתות** except for **חזרת השליח ציבור**.

To gain a greater understanding of the differences in practice of the Jews who resided in **ארץ ישראל** in the Geonic period and those of the Jews who resided in Babylonia, I am providing two additional sources; a sample of some of the lines of the **ספר החילוקים** and an example of a version of **ספר החילוקים** that has been identified as representing **נוסח ארץ ישראל**. The **ספר החילוקים** is a text that lists 52 differences in practice between the Jews who lived in Babylonia and the Jews who lived in **ארץ ישראל**. A complete version of the **ספר החילוקים** can be found as part of the Bar-Ilan Digital Judaic Library in the section of books from the Geonic era. Each line of the **ספר החילוקים** requires an explanation. The best book written concerning the **ספר החילוקים** is the PHD thesis of Dr. Mordechai Margulies of Hebrew University (1939). The lines I am providing concern matters that are familiar to most of you.

ספר החילוקים בין בני מורה ומערב

ספר החילוקים בין בני מורה ומערב סימן א-אנשי מורה (בבל) יושבין בקרית שמע, שדורשין בשבחרך, ובני ארץ ישראל עומדים.

סימן יד - ארץ מורה (א"מ) מכניםין את האבל בבית הכנסת בכל יום ובני ארץ ישראל (א"י) אין מכניםין אותו אלא בשבת בלבד.

סימן יט - א"מ אין מברכין על היין אלא מזוג, ובני א"י מברכין עליו כשהוא חי.

סימן כא - א"מ בוצעין על ב' כברות בשבת, שהן דורשין: לחם משנה; ובני א"י אין בוצעין אלא על בכיר אחד, שלא להכנים כבוד ערב שבת בשבת.

24. עד עכשו אין אומרים בארץ ישראל קדיש ושמע אלא בשבת או ביום טوبים בלבד בשחרית בלבד חוץ מירוחלים ובכל מדינה שיש בה בבלאין שעשו מריבה ומוליקת עד שקבלו עליהם לומר קדושה בכל יום אבל בשאר מדינות וערים בארץ ישראל שאין בהם בבלאין אין אומרים קדוש אלא בשבת ובימים טובים בלבד.

סימן כב'-א"מ פורשין בפייהם בתעניות ובט' באב בערבית, ובני א"י אין פורשין אלא בשחרית, אלא ביום הכפורים בלבד.

סימן כד'-א"מ אין מזבירין מזון בברכת המזון, ובני א"י עושים מזון עקר, שהכל טפילה למזון.

סימן כה'-א"מ אין רואין טבעתקידושין, ובני א"י רואין טבעתקידושין גמורים.

סימן כח'-א"מ מברכין את החתן בשבוע ברוכות, ובני א"י בגין.

סימן כט'-א"מ ש"ץ מברך ברכת כהנים בקהל, ובני א"י אין ש"ץ מברך ב"ב בקהל, שדורשין: ושמו אתשמי, שאסור לאדם להשים את השם,আ"ב הוא בגין.

סימן לב'-א"מ אומרים מקדש השבת, ובני א"י אומרים: מקדש ישראל ויום השבת.

סימן לג'-א"מ אין תלמיד שואל בשלום רבו, ובני א"י תלמיד אומר לרבו: שלום عليك רב.

סימן לו'-א"מ הופכין את פניהם אל הציבור ואחריהם אל הארון, ובני א"י פניהם אל הארון.

סימן מא'-א"מ עושים שני י"ט, ובני א"י יום אחד, למצות התורה.

סימן מב'-א"מ אוסרין שיברכו הכהנים לישראל וראשם פרוע, ובני א"י מברכין כהנים לישראל וראשם פרוע.

סימן מג'-א"מ מהתפלל אדם י"ח ברכות בלחש, ובני א"י בקול רם, להרגיל העם.

סימן מד'-א"מ אין סופרין העומר אלא בלילה, ובני א"י ביום ובלילה.

סימן מו'-א"מ קורין בפרשה שליח צבור והעם, ובני א"י קורין העם פרשה וש"ז סדרים.

סימן מה'-א"מ עושים שמחת תורה בכל שנה, ובני א"י לג' שנים ומחציה.

סימן מט'-א"מ מכבדין את התורה בכניסה, ובני א"י בכניסה ויציאה, בתורה וכלהכת, שנאמר: וכפתחו עמדו כל העם.

להבין את התפלה

סימן נ' – א"מ אין כהן מברך את ישראל עד שישא אשה, ובני א"י מברך עד שלא ישא אשה.

סימן נא' – א"מ אין טועני לולב בשבת, אבל נוטlein הדם, ובני א"י טועני לולב והדם ביום טוב הראשון של חג שחיל להיות בשבת, שנאמר: ולקחתם, אפיקלו בשבת.

סימן נה' – א"מ הכהנים נושאים בפיהם נ' פעים ביום הכפורים ובני א"י ד' פעים ביום: שחרית, מופף, מנחה, נעילה.

The following version of **שמונה עשרה** was published by Professor Uri Urlich of Ben Gurion University in the Journal קבץ על יד, volume 18, published in 2005, pages 18-22. A unique feature of all versions of **שמונה עשרה** according to **נוסף ארץ ישראל** is that they include only eighteen ברכות. In most versions, the first ברכה is combined with בונה ירושלים. The following version is remarkable for the fact that it was recited just before **פסוקים**. Professor Urlich surmises that this version of **שמונה עשרה** was recited as part of **תפלת מנהה**. Look at the פסוקים and ask yourself whether you are not looking at an early form of **תפלת שחרית**. If those who recited this version of **שמונה עשרה** did not accept the rule of סמיכת נאלה לתפלה, then the order of **פסוקי דזמרה** may have been פסוקי דזמרה, קריית שמע, קריית שמע, פסוקי דזמרה, and then פסח. Something to ponder on the last days of פסח when you have no סדר to concern you.

תבון תפלה קטרת לפניך משאת כפי מנהת ערב (תהלים קמא', ב');

ה' הוושעה המלך יענו ביום קראנו (תהלים כ', י');

עשה עמי אותן לטובה ויראו שנאי ויבשו כי אתה ה' עורתני ונחמתני (תהלים פו, יז');

והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (ובריה יד', ט');

לה' היושעה על עמק ברכתך סלה (תהלים ג', ט');

ברוך ה' לעולם אמן ואמן (תהלים פט', נג');

ברוך ה' מציון שבן ירושלם הלו י-ה (תהלים קלה, כא).

הלו י-ה הלו אל בקדשו הלו ה' ברקיע עוז. הלו ה' בגבורתו הלו ה' כרב גדו. הלו ה' בתקע שופר הלו ה' בנבל וכנור. הלו ה' בתפ' ומחול הלו ה' במנים ועוגב. הלו ה' בצלצלי, שמע הלו ה' בצלצלי תרואה. כל הנשמה תהלו י-ה הלו י-ה. (תהלים קג');

הרחמן הוא יرحم עליינו וישמע ויענה בקיל תפלהינו ובקיים בקיל תפלה תחנת עמו ישראל ויעתר לנו בתפלהינו ברחמים וברצון מ לפני ואמרו Amen. עדנו לתפלה. תפלהינו תקבל ברצון.

כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקינו) דברים לב', ג);

אד-ני שפט תפתח וכי יגיד תהלתך (תהלים פרק נא' יז);

ברוך אתה ה', אלקינו ואלקי אבותינו, אלקינו אברהם, אלקינו יצחק, ואלקי יעקב, הא-ל הגדול הגבור והגנורא אל-על עליון קונה שמים וארץ מגיננו ומגן אבותינו מבטיחנו בכל דור ודור לא ימושו לעולם קויד. ברוך אתה ה' מגן אברהם.

אתה גיבור ואין כموך חוק ואין זולתייך משיב הרוח ומוריד הנשם מכל כל חיים בחסד ומהיה מתים ורב להושיע. ברוך אתה ה' מהיה המתים.

קדוש אתה ונורא שמקlein אלוה מבעליך. ברוך אתה ה' הא-ל הקדוש.

חנינו אבינו ריעה מאתך בינה והשכל מהתורתך. ברוך אתה ה' חונן הדעת.

השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו בקדם. ברוך אתה ה' רוצח בתשובה.

סלח לנו אבינו כי חטאננו מחול לנו והעבר על פשעינו כי רבים... רחמייך. ברוך אתה ה' המרבה לסלוח.

ראה בעניינו וריבנו ריבנו ונאלינו מהרה למען שמקlein. ברוך אתה ה' גואל ישראל.

רפאנו ה' אלוקינו ממכאוב ליבינו ויגונן ואנחתה ודבר העבר ממנו זה... ברוך אתה ה' רופא חולין עמו ישראל.

ברך עליינו ה' אלוקינו את השנה הזאת לטויה ולברכה בכל מיני טובותה ותן נשם ברצון על פני הארץ ושבע את כל העולם מברכותיך ותן ברכה במעשה ידינו. ברוך אתה ה' מברך שנים.

תקע בשופר גדול להחרותינו ושה נס לקבוצינו. ברוך אתה ה' מקבץ נדחי עמו ישראל.

השיבה שופטינו כבראשונה ויוציאנו בבחלה ומלויך עליינו אתה לבדך. ברוך אתה ה' אוהב המשפט.

למשומדים אל תהי תקוה אם לא ישובו ל תורהיך הנצרים והמינים ברגע יאבדו וימחו מספר החיים עם צדיקים אל יכתבו. ברוך אתה ה' מכנייע זדים.

על הצדיקים ועל החסידים יהמו רחמייך ועל גרי הצדק אשר הם בטחו לך תנן חלקינו עמם

להבין את התפלה

ועם עושי רצונך. ברוך אתה ה' משען ו מבטח לצדיקים.

רחם ה' אלקינו ברוחמיך הרבים עליינו ועל ישראל עמד ועל ירושלים עירך ועל ציון משכני כבודיך ועל מלכות בן דוד משיחך ועל היכלך ועל מקדשך ועל מעונך. ברוך אתה ה' אלקינו דוד בונה ירושלים.

שמעה ה' אלקינו קול תפלהינו חום ורham עליינו כי אל חנון וرحום אתה לבדך נקרהתך.
ברוך אתה ה' שומע תפלה

רצחה ה' אלקינו ושכון בציון מהרה יעבודך לבדיך ובירושלים נשתחווה לך. ברוך אתה ה'
שאותך לבדך נעבר.

מודים אנחנו לך אתה ה' אלקינו ואלקי אבותינו על כל הטובות החסד והרחמים
שಗמלתנו ועשהית לנו ועם אבותינו מלפניינו אם אמרנו מטה רגlinu חסידך ה' יسعدינו. ברוך
אתה ה' הטוב לך להודות.

ברכינו אלקינו ושמרנו וחנינו ושלומייך שם עליינו וסוכת שלומך פרום עליינו. ברוך אתה ה'
מעון הברכות.

About The Beurei Hatefila Institute

The Beurei Hatefila Institute was established to encourage the study of the Siddur and other ritual texts including the Haggadah as primary texts. The method of study utilized is to search for and to study the sources for the ritual texts. This method of study was created by Rabbi Isaiah Wohlgemuth, ל' ז"ל, who developed and taught a course in Beurei Hatefila for over thirty years at Maimonides School, Brookline, MA, the school established by the late Rabbi Joseph Soloveitchik, ל' זצ"ל, (the “Rav”). Since Rabbi Wohlgemuth stopped teaching his course, many more sources have become available. It is now possible to search words of the Tefila in digital libraries, such as the Bar-Ilan Judaic Digital Library. Articles and books based on handwritten manuscripts, on Geniza material and even from the Dead Sea Scrolls are providing a much greater understanding to the origin and evolution of the Tephilos. Simply put, there no longer exists any excuse not to understand what is recited from the **סידור פיוטים** including.

The Executive Director of the Institute, Abe Katz, has been publishing a weekly e-mail newsletter tracing the origin of the prayers included in **תפלות שחרית אדון עולם קריית התורה**. He began with **עולם עולם קריית התורה** and is now completing **תפלות שחרית אדון עולם קריית התורה**. E-books containing compilations of the newsletters are available for downloading from the Institute's website: www.beureihatefila.com. Individual issues are also available. To receive the weekly newsletter by e-mail, send your e-mail address to: beureihatefila@yahoo.com.

*Please encourage your child's school to begin offering a class in Beurei Hatefila. The subject matter covers so many areas of Jewish study that your child's total learning experience will be enhanced by studying the **סידור**.*